

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ingrid Hjortsberg

Ersättning för ekologiska skador
– enligt miljöbalken 32 kap.

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Annika Nilsson

Miljö rätt

Höstterminen 2003

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställning	3
1.4 Metod och material	4
1.5 Avgränsning	5
1.6 Disposition	5
2 MILJÖSKADESTÅND	6
2.1 Bakgrund	6
2.2 Allmänt om MB 32 kap.	6
2.3 Förhållandet mellan MB och SkL	7
2.4 Allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser	7
2.5 Definitioner av skadebegreppen	8
2.5.1 Allmänt	8
2.5.2 Personskada	8
2.5.3 Sakskada	9
2.5.4 Ren förmögenhetsskada	9
2.5.5 Ideell skada	9
2.5.6 Ekologisk skada	10
2.6 Preskription	11
3 IDEELLA SKADOR OCH EKOLOGISKA SKADOR	12
3.1 Allmänt	12
3.2 Estetiska och psykiska störningar	13
3.2.1 Bakgrund	13
3.2.2 Några rättsfall	15
3.3 Ersättning för skönhetsvärden och affektionsvärden	17
3.3.1 Allmänt	17
3.3.2 Några rättsfall	17

3.4	Ekologiska skador	18
3.4.1	Bakgrund	18
3.4.2	Några rättsfall	19
3.4.3	Ytterligare synpunkter på skadestånd för skador på miljön	24
4	EG-RÄTTEN	28
4.1	Allmänt	28
4.2	Fågelskyddsdirektivet och habitatdirektivet	28
4.3	Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador	30
4.3.1	Bakgrund	30
4.3.2	Allmänt	31
4.3.3	Skadebegreppet	32
4.3.4	Räckvidd	33
4.3.5	Åtgärder, behörig myndighet, tidsmässig tillämpning och preskription	35
4.3.6	Synpunkter på direktivförslaget	35
5	SLUTSATSER	38
5.1	Ekologiska skador i svensk rätt	38
5.2	Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador och dess påverkan på svensk rätt	40
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		45
	Offentligt tryck	45
	Tryckta källor	46
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		50

Sammanfattning

Reglerna om skadestånd för vissa miljöskador finns i MB 32 kap. MB 32 kap. kompletteras av reglerna i SkL och allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser. Av MB 32 kap. 1 § 1 st. framgår att skadestånd kan aktualiseras vid personskada och sakskada samt ren förmögenhetsskada. Huvudregeln är att den skadelidande måste ha lidit ekonomisk förlust för att vara berättigad till skadestånd. Ersättning för ideell skada utgår således inte enligt ordalydelsen i MB 32 kap. Ideell skada kan, förenklat sätt, betecknas som en icke-ekonomisk skada. Ekologisk skada kan betecknas som en form av ideell skada. Ett alternativ är att definiera ekologisk skada som skada på själva ekosystemet utan att en individuell ägares intressen påverkas. HD har under de senaste årtiondena reviderat sin syn på den skadeståndsrättsliga begreppsbildningen, vilket har lett till att skador med ideella karaktärsdrag gjorts ersättningsgilla.

Av MB:s portalparagraf, MB 1 kap. 1 §, framkommer att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas samt att den biologiska mångfalden ska bevaras. MB 7 kap. och MB 8 kap. innehåller regler om skydd av områden samt djur- och växtarter.

Det finns ingen lagreglering vad gäller ersättning för estetiska och psykiska störningar, skönhets- och affektionsvärden samt ekologiska skador. Rätten till ersättning har, i dessa fall, vuxit fram genom rättspraxis. Rättsfallet NJA 1995 s 249, det så kallade järvfallet, är ett banbrytande rättsfall där HD ger staten, representerat av Naturvårdsverket, rätt till ersättning för två dödade fridlysta järvar. Järvfallet är nydanande på det sätt att det kan anses innebära en omtolkning av den individorienterade begreppsbildning som tidigare råddigt inom skadeståndsrätten. Det har även framförts åsikter om att HD, genom rättsfallet, har skapat en ekologisk skadeståndsrätt. Införandet av MB innebar inte någon ändring av rättsläget beträffande ekologiska skador.

På gemenskapsrättslig nivå finns ett direktivförslag om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador. Direktivförslaget innebär ett ansvar för miljöskador som orsakats av uppräknade yrkesverksamheter, men det föreligger även ett utökat skydd för skyddade arter och naturliga livsmiljöer då en verksamhetsutövare kan bli ersättningsskyldig om denna varit försumlig eller begått ett fel. Ersättning för skador på den biologiska mångfalden sker endast om skadorna är begränsade till områden som skyddas av Natura 2000-nätet.

Förkortningar

FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
JEL	Journal of Environmental Law
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
MB	Miljöbalk (1998:808)
MskL	Miljöskadelagen (1986:225)
NFT	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
Prop.	Proposition
RECIEL	Review of European Community & International Environmental Law
RFS	Rättsfall Försäkring och Skadestånd
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ofta är det skador på allmänna intressen, till exempel miljöns förfölning och utarmning, som är de allvarligaste följderna av föroreningar och andra störningar på miljön. Det paradoxala är att dessa sorters skador på miljön i huvudsak inte är ersättningsgilla. De skadeståndsrättsliga reglerna har sina rötter i 1900-talets början och när kriterier och förutsättningar skapades för den moderna skadeståndsrätten fanns inte debatten om ekologiska skador på agendan. Detta har medfört att dagens lagstiftning inte fullt ut reglerar frågan om ett skadeståndsansvar för ekologiska skador. Ett skadeområde som ofta sammankopplas med ekologisk skada är ideell skada. Den ideella skadan kan inte på ett objektivt sätt värderas i pengar. Enligt den svenska begreppsindelningen betraktas ofta ekologisk skada som en form av ideell skada, men det har även inom rättsvetenskapen framförts synpunkter på att det inom svensk miljöskadeståndsrätt utvecklats en ekologisk skadeståndsrätt. På senare år har det uppstått en större medvetenhet, och därmed debatt, om huruvida det föreligger rätt till skadestånd för ekologiska skador.

Föroreningar och utarmning av den biologiska mångfalden är inte bara något som drabbat Sverige, utan alla medlemsstaterna i gemenskapen är drabbade. Miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador är ett aktuellt ämne inom EG och det finns ett direktivförslag som behandlar detta ämne.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att utreda i vilken mån det finns utrymme för ersättning av ideella skador och ekologiska skador i svensk rätt samt att analysera innehållet i direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador.

1.3 Frågeställning

Den övergripande frågan uppsatsen behandlar är i vilken utsträckning ekologiska skador är ersättningsgilla. Uppsatsen redogör för utrymmet av ersättning för både ideella skador och ekologiska skador i svensk rätt. Ytterligare en fråga som uppsatsen behandlar är vilken etikett som domstolarna sätter på ekologisk skada för att göra den ersättningsgill. Svenska domstolar har länge varit beroende av att klassificera en skada som antingen personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada för att kunna göra den ersättningsgill. Det finns flera olika sätt att klassificera ekologisk

skada. Ett sätt är att kategorisera den som en form av ideell skada. Ett annat alternativ är att sätta ett ekonomiskt värde på skadan och på så sätt betrakta den som ren förmögenhetsskada. Ytterligare ett alternativ är att skapa ett helt nytt skadebegrepp.

En utgångspunkt är att ekologisk skada är en form av ideell skada. Uppsatsen redogör för domstolarnas och rättsvetenskapens inställning till ideella skador och ekologiska skador. Vidare förklarar uppsatsen varför utvecklingen ser ut som den gör. Uppsatsen diskuterar konsekvenserna av domstolarnas agerande och inställning samt möjliga lösningar till de eventuella problem som uppstått.

Gemenskapen har skapat ett direktivförslag om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador. Uppsatsen redogör för innehållet i direktivförslaget och klargör vilka skillnader som finns mellan direktivförslaget och svensk rätt. Om direktivförslaget antas innebär det att en del luckor och oklarheter, som finns i svensk rätt rörande ideella skador och ekologiska skador, försvinner. Uppsatsen belyser vilka förbättringar som kan komma att ske i svensk rätt rörande ersättning för ideella skador och ekologiska skador till följd av en implementering av direktivförslaget. Svensk skadeståndsrätt har länge varit traditionsbunden och uppsatsen utreder huruvida direktivförslaget kan hjälpa till att skapa ett liberalare synsätt hos landets domstolar. Miljöansvaret i direktivförslaget är kopplat till fågelskydds- och habitatdirektivens definition av det så kallade Natura 2000-nätet. Därför behandlar uppsatsen fågelskydds- och habitatdirektivens roll inom gemenskapen och Sverige. Vidare diskuterar uppsatsen svagheter och brister med direktivförslaget. Detta är av intresse för svenskt vidkommande ur flera aspekter. Bland annat leder det till att en implementering av bestämmelserna i svensk rätt inte får det genomslag för miljöansvaret som önskas. Vidare finns det en möjlighet att de svenska domstolarna kan få inspiration av bestämmelserna i direktivförslaget rörande andra situationer än de som direkt omfattas av direktivförslaget.

1.4 Metod och material

Uppsatsen bygger i huvudsak på klassisk juridisk metod, vilken innebär att doktrin, förarbeten, lagstiftning, rättspraxis och offentligt material från EG analyseras. En utgångspunkt är att identifiera relevanta regler rörande skadestånd för miljöskador. Uppsatsen fastställer innehållet i rättsreglerna rörande definitionerna av skadebegreppen då innebörden av de olika skadebegreppen är av stor vikt för möjligheten till ersättning för skador på miljön. Kapitlet om ideella skador och ekologiska skador bygger på den utveckling av rättspraxis som skett under de senaste årtiondena. Genom analys av rättsfall klargör uppsatsen i vilken utsträckning ideella skador och ekologiska skador ersätts i praktiken. Vidare redogör uppsatsen för innehållet i direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador. Efter detta följer en diskussion av det teoretiska innehållet i

direktivförslaget. Någon analys av emperi kan inte ske då direktivförslaget ännu inte antagits av medlemsstaterna.

Det material som uppsatsen bygger på är skrivet av personer hemmahörande inom olika juridiska discipliner. Material skrivet av bland annat Hellner och Kleineman får anses författat ur ett mer allmänt skadeståndsrättsperspektiv, medan material skrivet av exempelvis Sandvik och Larsson är mer miljörättsligt inriktat. Kapitlet om gemenskapsrättsliga aspekter på ekologiska skador bygger främst på EG-rättsliga källor och artiklar från utländska miljörättsliga tidskrifter.

1.5 Avgränsning

Uppsatsen behandlar endast utomobligatoriskt skadestånd och inte inomobligatoriskt skadestånd. Vidare bortser uppsatsen från efterbehandling av förorenade områden i enlighet med MB 10 kap. Vid skador på miljön uppkommer en rad olika problem. Den problematik som uppstår vid val av värderingsmetod för värdering av ekologiska skador kommer endast att behandlas översiktligt. Av utrymmesskäl bortser uppsatsen även från andra intressanta områden, exempelvis den försäkringsrättsliga aspekten av ett miljöansvar.

Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador väcker många frågor, både ur ett gemenskapsrättsligt och ur ett svenskt perspektiv. Uppsatsen fokuserar främst på direktivförslaget ur ett ekologiskt skadebegreppsperspektiv. Vidare behandlar inte uppsatsen miljöskador som kan kategoriseras som markskador och skador på vatten.

1.6 Disposition

De skadeståndsrättsliga reglerna i MB 32 kap. har sin grund i, och kompletteras av, SkL. Därför behandlar kapitel två den traditionella skadeståndsrättsliga begreppsindelningen och allmänna skadeståndsrättsliga principer. Kapitel tre beskriver utvecklingen för ideella och ekologiska skador med utgångspunkt i framväxten av rättspraxis avseende estetiska och psykiska störningar, ersättning för skönhets- och affektionsvärden samt ersättning för ekologiska skador. Kapitel fyra behandlar främst innehållet i det direktivförslag om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador som med stor sannolikhet kommer att antas av gemenskapen under år 2004. Slutsatser och analys sker till största del i uppsatsens femte kapitel. I denna del kommenteras bland annat hur bestämmelserna i direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador skiljer sig från svensk rätt.

2 Miljöskadestånd

2.1 Bakgrund

År 1969 infördes en miljöskyddslag, vilken innefattade ett system för koncession och offentlig tillsyn. Denna lag kompletterades med särskilda skadeståndsbestämmelser vilka infördes i MskL år 1986. Reglerna om skadestånd för vissa miljöskador och andra enskilda anspråk finns nu i MB 32 kap. Reglerna återfanns tidigare i MskL och i samband med tillkomsten av MB år 1999 fördes lagreglerna in i balken utan att några större ändringar skedde av lagtexten.¹

Många av reglerna i MB 32 kap. härrör från regler som har sitt ursprung i början av det förra seklet.² Begreppet ekologisk skada är ett relativt nytt begrepp och det fanns således inte på agendan när grunderna lades för den moderna skadeståndsrätten.

2.2 Allmänt om MB 32 kap.

Skadestånd enligt MB 32 kap. kan utgå för skada som verksamhet på en fastighet har orsakat i sin omgivning. Skadan ska ha anknytning till en fastighet, men det krävs inte att fastigheten, eller del av den, ska vara det egentliga upphovet till skadan (MB 32 kap. 1 §).³ Ordet ”verksamhet” tolkas på samma sätt som i MB 9 kap. 1 § där miljöfarlig verksamhet definieras och verksamheten kan bedrivas av en annan person än fastighetsägaren.⁴ Ekologiska skador torde kunna uppkomma både nära och långt från själva fastigheten där den skadliga verksamheten utgått ifrån. Av förarbetena framgår att det skadeståndsrättsliga ansvaret även omfattar skadeverkningar som inträffat mycket långt från den plats där verksamheten bedrivs.⁵

MB 32 kap. innehåller regler som ålägger rent strikt ansvar, men med några få undantag där ansvaret är knutet till vållande. Av MB 32 kap. 1 § 3 st. framgår att skada som inte orsakats med uppsåt eller genom vårdslöshet endast ersätts om skadan inte skäligen bör tålas på grund av att den är ortsvanlig eller allmänvanlig. MB 32 kap. skiljer på olika typer av skador, såsom störningar (MB 32 kap. 3 §), sprängningar (MB 32 kap. 4 §) och grävningar (MB 32 kap. 5 §).

---

¹ Prop. 1997/98:45, Del 2, s 340 ff.

² Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 335.

³ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 336-338.

⁴ Bengtsson, Bertil m.fl., Miljöbalken – En kommentar. Del II, s 32:16.

⁵ Prop. 1985/86:83, s 38.

2.3 Förhållandet mellan MB och SkL

Skadeståndsreglerna i MB reglerar inte alla aspekter som kan uppkomma vid anspråk om skadestånd för miljöskador. MB 32 kap. innehåller en rad luckor som fylls ut med hjälp av bland annat SkL och preskriptionslagen (1981:130).

I SkL återfinns allmänna regler om skadestånd. Av SkL 1 kap. 1 § framgår att om något annat föreskrivs i lag, i detta fall, MB 32 kap., så gäller den regeln och inte SkL:s bestämmelse. MB 32 kap. reglerar inte alla aspekter av miljöskadeståndet, varför både MB och SkL kan komma att tillämpas parallellt eller var för sig. Som exempel kan nämnas att reglerna i SkL 5 kap. om skadeståndets bestämmande och jämningsreglerna i SkL 6 kap. ofta torde bli aktuella vid miljöskadestånd. I det fall rätten till ersättning inte är reglerad i MB 32 kap. har den skadelidande möjlighet att få ersättning genom SkL:s reglering.⁶ Situationen kan uppstå att reglerna i SkL är gynnsammare än reglerna i MB 32 kap. och i denna situation kan den skadelidande åberopa SkL:s bestämmelser.⁷ För det fall att en skadeståndsrättslig regel i MB är likalydande med en lagregel i SkL, till exempel MB 32 kap. 8 § 1 st. och SkL 6:4 om solidariskt skadestånd, ska regeln i MB vanligtvis tillämpas på samma sätt som den i SkL.⁸ Vid tillämpning av skadeståndsreglerna i MB 32 kap. måste frågan hela tiden ställas om specialreglerna avviker från SkL eller inte. Om det inte finns någon avvikande reglering i MB 32 kap., tillämpas SkL.

2.4 Allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser

Både MB och SkL kompletteras av en rad skadeståndsrättsliga principer. Nedan beskrivs några av de viktigaste förutsättningarna för att en skadelidande ska ha rätt till skadestånd för miljöskador.

Principen om *strikt ansvar* innebär att det inte behöver klargöras om skadan beror på ett avsiktligt eller vårdslöst handlande. Konstaterandet av att en skadegörande omständighet har inträffat är tillräckligt.

Kausalitet är en grundläggande förutsättning för skadeståndsansvar. I rättsfallet NJA 1981 s 622 yrkar en fiskodlare skadestånd av en kommun, med påstående att hans fiskar förgiftats av utsläpp från kommunens avloppsanläggning. Kärnfrågan i fallet är kravet på bevisning om orsakssammanhang. HD slår fast att vid föroreningar genom miljögifter och liknande, vilka får anses som svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp, anses det tillräckligt för att domstolen ska godta den skadelidandes påstående om ett visst orsaksförlopp, om detta framgår som klart mera sannolikt än någon förklaring till skadan som lämnats från

⁶ Eriksson, Anders, Rätten till skadestånd vid miljöskador, s 27.

⁷ Bengtsson, Bertil m.fl., Miljöbalken – En kommentar. Del II, s 32:7.

⁸ Bengtsson, Bertil, Skadeståndslagen – En kommentar, s 31.

motparten och som därtill i sig är sannolikt med hänsyn till omständigheterna i målet. Det är således den skadelidandes sak att bevisa orsakssambandet.

Inom den traditionella skadeståndsrätten är allmänna grundsatser tillämpliga på så kallade *tredjemansskador*, vilket innebär ekonomiska förluster till följd av person- eller sakskada som direkt drabbar någon annan. Traditionellt sätt ges till exempel ingen ersättning för den som inte längre kan utnyttja allemansrätten på grund av förorening av en skog. Ersättning utgår endast till den som omedelbart drabbas av en skada.⁹

2.5 Definitioner av skadebegreppen

2.5.1 Allmänt

Av MB 32 kap. 1 § 1 st. framgår att skadestånd, enligt nämnda kapitel, kan aktualiseras vid personskada och sakskada samt ren förmögenhetsskada. Huvudregeln är här, liksom vid andra former av skadestånd, att den skadelidande måste ha lidit ekonomisk förlust i samband med skadan för att vara berättigad till skadestånd. Radetzki menar att bakgrunden till att skadan ska kunna värderas i ekonomiska termer har sin grund i rättssäkerheten, då en skadevållare inte ska behöva ersätta värden som fastställs på subjektiva grunder.¹⁰

Det föreligger en hög tilltro till den skadebegreppsliga indelningen, vilket bland annat har lett till att HD kommit att framhäva skadebegreppen och då särskilt sakskadebegreppet som ansvarsunderlag i tveksamma fall. Domstolen har därför lagt stor vikt vid att utreda om den uppkomna skadan kan klassificeras som person-, sak- eller förmögenhetsskada, vilket enligt Kleineman skulle kunna leda till ologisk och osammanhängande argumentation från domstolens sida.¹¹

2.5.2 Personskada

Med personskada avses huvudsakligen fysiska besvär och skador. Det är förknippat med svårigheter att avgöra vad som räknas som personskada vid skador som inte innebär fysiska förändringar av den skadelidandes person. Om besvär uppstått vilka lett till att den skadelidande måste sjukskriva sig, blir kroniskt sjuk eller ådrar sig sjukvårdskostnader, kan det fastställas att ersättningsbar personskada har uppstått. I vilken utsträckning psykiska

---

⁹ Prop. 1985/86:83, s 39.

¹⁰ Radetzki, Marcus, ”Skadeståndsansvar för reparationskostnad utöver skadans värde”, JT 2000/2001, s 932 f.

¹¹ Kleineman, Jan, ”Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt?”, JT 1995/96, s 102.

besvär som uppstår utan att vara en direkt följd av en fysisk skada ersätts är mer oklart.¹²

2.5.3 Sakskada

Vad som räknas till sakskada kan ibland vara svårt att avgöra. En sakskada är en skada på egendom. Till egendom räknas även djur.¹³ Exempel på klara sakskador är sprickor i husfasaden på grund av vibrationer och om vatten förorenas vilket leder till att det blir odrickbart. Ofta består kostnaderna i upprensning efter förorening som uppstått från en fastighet i närheten. Även om kostnaderna ofta betalas av staten eller kommunen som sedan kräver ersättning av fastighetsägaren, bör kostnaderna betraktas som en sakskada.¹⁴

2.5.4 Ren förmögenhetsskada

Med ren förmögenhetsskada räknas ”sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada” (SkL 1 kap. 2 §). Ren förmögenhetsskada blir ofta subsidiär till person- och sakskada. Exempel på en ren förmögenhetsskada kan vara att värdet på en fastighet minskar på grund av att en fabrik byggs invid fastigheten.¹⁵

Den skadeståndsrättsliga huvudregeln är att ren förmögenhetsskada resulterar i skadeståndsskyldighet om den vållats genom brott (SkL 2 kap. 4 §). Vid miljöskada ersätts ren förmögenhetsskada som inte har orsakats genom brott i den mån störningen, som orsakat skadan, är av någon betydelse (MB 32 kap. 1 § 2 st.). MB:s definition av ren förmögenhetsskada är således mer omfattande än definitionen i SkL.

2.5.5 Ideell skada

Enligt Sandvik innebär begreppet ideell skada att ”till den del ett ideellt intresse kan uppfångas av marknadsvärden eller ersättas i form av olika kostnadsersättningar utgör detta intresse en ekonomisk skada. Till den del ett ideellt intresse inte kan ”ekonomiseras” (eller ”kommersialiseras”) på ett dylikt sätt utgör detta intresse en ideell skada”. Ideella skador och ideella intressen är inte samma sak.¹⁶ Mer förenklat beskrivs ofta en ideell skada i rättslitteraturen som en icke-ekonomisk skada.

Kritik kan föras mot en definition av ideella skador, då även ekonomiska skador kan innehålla subjektiva värderingar. Faran med att ge en definition åt ideella skador är att distinktionen kan bli beroende enbart av på vilket sätt

---

¹² Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 340 och s 379.

¹³ Eriksson, Anders, Rätten till skadestånd vid miljöskador, s 49.

¹⁴ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 341.

¹⁵ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 342.

¹⁶ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 264.

den skadelidande har framställt sitt ersättningskrav.¹⁷ Hellner menar att själva definitionen av ideell skada är mycket oklar. Oftast har ideell skada drag av personliga upplevelser. Vidare ifrågasätts om en indelning mellan ekonomisk och icke-ekonomisk skada någonsin kan bli hållbar. Hellner tycks mena att det är svårt att göra en avgränsning av vilka företeelser som kan mätas ekonomiskt och för vilka det inte kan fastställas en ekonomisk prislapp.¹⁸ Agell menar att gränsen mellan ekonomisk och icke-ekonomisk skada är flytande. Agell drar denna slutsats genom att analysera rättsfall där det lämnats kompensation till privata fastighetsägare för obehag som inte skäligen bör tålas. Obehaget kan antas ha ett ekonomiskt värde då hyresgästen inte får fullt utbyte för den hyra hon betalar. Ett liknande resonemang kan föras angående det obehag en fastighetsägare förorsakas bortsett från att det minskade marknadsvärdet är en ekonomisk skada.¹⁹

Ideell skada ersätts enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer endast i speciella fall. Traditionellt sätt ersätts endast ideell skada om det finns stöd i lag eller avtal.²⁰ Ideell skada nämns inte i MB 32 kap. Detta innebär att reglerna i MB inte ger någon rätt till skadestånd på grund av förlust av affektionsvärden eller allmänna obehag. När ansvar för personskada grundas på MB 32 kap. regleras ersättningsmöjligheterna enligt SkL 5 kap. 1 §, där det framgår att ersättning kan utgå för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men och särskilda olägenheter till följd av skadan.²¹

Från ideell skada bör skiljas ”rent ideell skada”, vilken kan innebära en skada som har övervägande psykisk och emotionell karaktär och som drabbar en fysisk person.²²

2.5.6 Ekologisk skada

Frågan om vilket fack ekologiska skador ska placeras i är inte helt lätt att besvara. Det finns ingen uttrycklig eller allmänt vedertagen definition av ekologisk skada i svensk rätt. Det ligger nära till hands att betrakta ekologisk skada som en form av ideell skada. Inom rättsvetenskapen har det även förts fram åsikter om att ekologisk skada varken är att kategorisera som sakskada eller ren förmögenhetsskada eller ideell skada, utan snarare är det ett eget skadebegrepp.²³

---

¹⁷ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 263 f.

¹⁸ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 372.

¹⁹ Agell, Anders, ”Ersättningsgilla skador enligt miljöskyddslagen”, NFT 1973, s 116.

²⁰ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 371.

²¹ Prop. 1985/86:83, s 19.

²² Hellner, Jan, Skadeståndsrätten – En introduktion, andra upplagan, s 105.

²³ Kleineman, Jan, ”Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?”, SvJT 2003, s 330.

2.6 Preskription

Av preskriptionslagen (1981:130) framgår att det föreligger en tioårig preskriptionstid för utomobligatoriska skadestånd i allmänhet (2 §). Fordran preskriberas tio år efter tillkomsten, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. Det är tiden för den skadegörande handlingen som är avgörande för när preskriptionsfristen ska börja gälla. Vid ett handlande som pågått under en längre tid och som resulterat i en skada, räknas preskriptionstiden från den tidpunkt då en skadeförebyggande åtgärd senast kunnat vidtas.²⁴

---

²⁴ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 442.

3 Ideella skador och ekologiska skador

3.1 Allmänt

MB:s portalparagraf, MB 1 kap. 1 §, innehåller ett stadgande om att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas samt att den biologiska mångfalden ska bevaras. Sverige har ratificerat konventionen om biologisk mångfald och vidtagit en rad åtgärder för att uppfylla sina skyldigheter enligt konventionen.²⁵ MB 7 kap. och MB 8 kap. innehåller regler om skydd av naturen.

Larsson menar att det går att identifiera två typer av skador på naturresurserna: sakskada med ekologiska dimensioner eller enbart ekologisk skada. I det förra fallet överlappas traditionell skadeståndsrätt eller kompletteras av regler som tar hänsyn till miljörättsliga värden. Grundsatsen är att individuell sakskada också ger rätt till ersättning för förlorade miljörättsliga värden. Som exempel ges nedhuggna träd i alléer samt försämring av en vacker utsikt eller förorenad strand, vilket lett till en minskning av marknadsvärdet. Larsson menar att en annan möjlighet till ersättning är att använda skadebegreppet ren förmögenhetsskada. Exempelvis skulle en hotellägare kunna kompenseras för förlorad inkomst som orsakats av att en näraliggande strand har förorenats vilket innebär att gäster inte besöker hotellet i lika stor utsträckning som tidigare. Enbart ekologisk skada kan definieras som skada på själva ekosystemet utan att en individuell ägares intressen påverkas. Alltså är det ett slags brott mot allmänhetens rättigheter. Som exempel kan ges att havsdaggdjur eller häckande fåglar skadas av ett oljeutsläpp.²⁶ Bugge definierar ekologiska skador som skador på bestämda biologiska resurser på den biologiska mångfalden, på genmaterialet eller genetiska resurser och på grundläggande processer i naturen och andra betingelser för naturens produktion och självförnyelse. Skador på landskapet omfattas också. Det är viktigt att skadan varken medför en ekonomisk förlust eller skadar utövandet av allemansrätten.²⁷ EG har definierat ordet miljöskada i ett direktivförslag om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador (se kapitel 4.3.3). Konventionen om biologisk mångfald definierar begreppet biologisk mångfald som ”variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung, inklusive från bland annat landbaserade, marina och andra

---

²⁵ Naturvårdsverkets hemsida, <http://www.naturvardsverket.se/>, besökt den 18 januari 2004.

²⁶ Larsson, Marie-Louise, *The Law of Environmental Damage*, s 491 f.

²⁷ Bugge, Hans Chr., *Forurensningsansvaret*, s 403.

akvatiska ekosystem och de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår; detta innefattar mångfald inom arter, mellan arter och ekosystem”.²⁸

Traditionellt skyddar lagen den enskildes intressen. Ekologisk skada passar inte in då en sådan skada relaterar till skydd av naturresurser, naturen i sig och sålunda kollektiva, allmänna intressen.²⁹

Det går inte direkt att göra en avgränsning av vilka regler som gäller för ekologiska skador. En möjlig uppdelning, vilken förespråkas av Larsson, är att se rättsutvecklingen av miljöskadeansvaret i tre generationer. Den första generationen motsvaras av civilrättsliga lagar baserade på klassisk skadeståndsrätt, till exempel MB 32 kap. Den andra generationen utgörs av offentligrättslig lagstiftning med syfte att skydda offentliga intressen, exempelvis NJA 1995 s 249 och MB 10 kap. om ansvar för efterbehandling av förorenade områden. En tredje generation är utvecklingen på försäkringsområdet.³⁰ I första hand bör den som är ansvarig för en skada svara för återställande i enlighet med MB 10 kap. Departementschefen menar att om detta inte går, bör det bli aktuellt att tillämpa reglerna i MB 32 kap.³¹ Reglerna i MB 10 kap. avser endast områden som redan är kontaminerade och där intentionen är att efterbehandla området. Nedan följer en genomgång av den första och andra generationen, exklusive regler om ansvar för efterbehandling av förorenade områden.

3.2 Estetiska och psykiska störningar

3.2.1 Bakgrund

Miljöskadeutredningen fick i slutet av 1970-talet i uppdrag att se över skadestånds- och försäkringsfrågor samt en del processuella frågor som har samband med skadeståndstalan för miljöskador. I betänkandet från miljöskadeutredningen från år 1983 förs en diskussion kring ideella skador avseende bland annat vantrivsel och obehag. Det konstateras att problem kan uppkomma när den skadelidande varken äger eller har nyttjanderätt till det område som besväras av störningen. Miljöskadeutredningen öppnar upp för att begreppet ren förmögenhetsskada ska utvidgas så att även ersättning för skador av ideell natur, såsom vantrivsel och obehag till följd av buller eller liknande störningar, ska kunna utgå. Syftet är att det ska visas större generositet beträffande vissa typer av skador vilka är svåra att sätta en prislapp på, men som är en naturlig följd av en störning, exempelvis buller eller liknande allvarliga störningar. Även om det inte kan konstateras en ekonomisk förlust, kan alltså skadan kunna ersättas. Miljöskadeutredningen

---

²⁸ Konventionen om biologisk mångfald, art 2,
http://www.naturvardsverket.se/dokument/natur/mangfald/bmdok/konvent/1993_77.pdf,
besökt den 18 januari 2004.

²⁹ Larsson, Marie-Louise, *The Law of Environmental Damage*, s 490.

³⁰ Larsson, Marie-Louise, ”En doktorsavhandling och en miljöbalk”, NFT 1997, s 265 f.

³¹ Prop. 1985/86:83, s 40.

betonar att det krävs en objektiv värdeminskning för att ersättning ska kunna utgå. Miljöskadeutredningen öppnar även dörren för att estetiska immissioner, såsom förfulning av landskapsbilden som försämrar grannarnas utsikt, kan ge rätt till ersättning. Sådana estetiska immissioner skulle falla inom MskL 1 § 1 st. där det framgår att en fastighetsägare är skadeståndsskyldig för verksamheten som denne bedriver och som orsakar skada på omgivningen genom bland annat markförorening, skakning och enligt p. 8 ”andra sådana störningar”.³² I förarbetena anförs bland annat att starkt ljussken och estetiska störningar såsom förfulning av landskapsbilden hänförs till ”annan liknande störning”.³³

I propositionen avvisas denna utvidgning för skador av ideellt slag med att det inte finns någon anledning att tillämpa andra regler inom miljöskadeståndsrätten än vad som gäller inom skadeståndsrätten i allmänhet. Departementschefen menar att ”förfulning av naturen” är en skada av ideellt slag. Vidare konstaterar departementschefen att sådana skador ofta innebär skadeföljder av ekonomisk art, såsom minskat marknadsvärde hos en fastighet, och den skadelidande har då möjlighet till ersättning för ren förmögenhetsskada. Det fastslås uttryckligen att någon rätt till ersättning för ideell skada, som inte har samband med personskada, inte bör tas in i MskL. Det innebär att estetiska immissioner av ideell natur inte ersätts.³⁴ Bengtsson är kritisk till departementschefens uttalande, då dennes invändningar visar sig vara riktade mot andra utvidgningar av skadebegreppet än vad utredningen föreslagit. Det var i miljöskadeutredningen aldrig tal om ideell skada genom förfulning av naturen och inte heller aktuellt med särskilda lagregler om ideell skada.³⁵ Bengtsson menar att diskussionen i förarbetena om ideell skada är tämligen begränsad då diskussionen främst berör obehag på grund av buller och liknande.³⁶ Uttalandena i förarbetena om ideell skada är relativt oklara och de figurerar mest som exemplifiering i andra sammanhang.³⁷ Vidare menar Bengtsson att departementschefens åsikt inte bör hindra att en domstol ”gör en generös ekonomisk värdering av olägenheterna av det diskuterade slaget”.³⁸ I propositionen framgår att psykiska immissioner, till exempel oro över att bo granne med en sprängmedelsfabrik, endast kan ersättas då immissionen orsakar en ekonomisk skada, det vill säga en ren förmögenhetsskada.³⁹ Vidare menar Bengtsson att det på grund av miljöskadornas särart hade varit befogat att särreglera om miljöskador i större utsträckning.⁴⁰ Vid diskussion om förfulning av naturen ligger det

---

³² SOU 1983:7, s 156, 250 och 252.

³³ Prop. 1985/86:83, s 45.

³⁴ Prop. 1985/86:83, s 19-21.

³⁵ Bengtsson, Bertil, ”Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser”, I: 14 uppsatser 1983-1991, s 131.

³⁶ Bengtsson, Bertil, ”Bör miljöskadelagstiftningen reformeras?”, SvJT 1993, s 386.

³⁷ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 342.

³⁸ Bengtsson, Bertil, ”Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser”, I: 14 uppsatser 1983-1991, s 131.

³⁹ Prop. 1985/86:83, s 27 och 45.

⁴⁰ Bengtsson, Bertil, ”Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser”, I: 14 uppsatser 1983-1991, s 133.

nära till hands att behandla allemansrätten. Förarbetena anför att en miljöstörning som innebär försämrade möjligheter att utnyttja allemansrätten eller som utgör en följd av detta anses som en tredjemansskada och är således inte ersättningsbar.⁴¹

I början av 1990-talet tillsatte regeringen en utredning med anledning av förslag till en miljöbalk. Miljöbalksutredningen anser att förföljning av landskapsbilden endast ersätts om skadan kan kategoriseras under de klassiska skadebegreppen, det vill säga person-, sak- eller ren förmögenhetsskada. I praktiken är det främst vid ren förmögenhetsskada som ersättning kommer att bli aktuell. Exempelvis kan ersättning komma att utgå då omgivningarna till en spa-anläggning förfulas så att antalet gäster minskar.⁴² I propositionen till MB kommenteras inte MB 32 kap. i någon vidare utsträckning, utan lagstiftaren hänvisar till tidigare förarbeten.

Hellner menar att problem kan uppkomma vid ”rent ideell skada” genom att motiven inte ger rätt till ersättning för skadan om den uppstår isolerat, men den kan vara ersättningsbar såsom personskada enligt allmänna principer om den betraktas som ren personskada.⁴³ Rättsläget är oklart huruvida ersättning för ren ideell skada kan utgå utan att det föreligger stöd i lag.⁴⁴

3.2.2 Några rättsfall

Psykiska och estetiska störningar

Rättsfallet NJA 1988 s 376 handlar om ersättning enligt ledningsrättslagen (1973:1144) för inverkan av psykiska och estetiska störningar på fastighetens marknadsvärde. Bedömningen sker enligt principerna i MB 32 kap. i enlighet med ledningsrättslagen. Statens Vattenfallsverk har dragit fram en dubbel högspänningsledning på flera fastigheter och bland annat en ägare av en fastighet, Gullmar S, yrkar intrångsersättning med 15 000 kr, vilket motsvarar värdeminskningen. Ägaren till fastigheten menar att miljöintrånget består av bland annat inskränkning i nyttjanderätten till fastigheten, buller, försämrat vindskydd, inverkan av elektriska och magnetiska fält, psykiska immissioner och estetiska störningar i övrigt. HD konstaterar att fastigheten, i förevarande fall, är belägen i ett skyddat läge, men belägen nära en miljöstörande industri av betydande omfattning. När fastigheten är belägen i närheten av sådana omgivningar måste fastighetsägaren räkna med ett visst mått av störningar som tas upp till prövning i rättsfallet. Då både psykiska och estetiska störningar är föremål för subjektiva bedömningar, bör gränsen för vad fastighetsägaren skäligen bör tåla med hänsyn till vad som är allmän- och ortsvanligt sättas ganska högt. Det yrkande som Gullmar S har framfört uppgår till 7,5 procent av det värde som, enligt hans egen uppfattning, fastigheten hade utan inverkan av högspänningsledningen. HD menar att fastighetsägaren får anses kunna tåla

---

⁴¹ Prop. 1985/86:83, s 39.

⁴² SOU 1996:103, s 630.

⁴³ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 342.

⁴⁴ Hellner, Jan, Skadeståndsrätten – En introduktion, andra upplagan, s 106.

en sådan värdeminskning vid inverkan av psykiska och estetiska störningar. Därför kan Gullmar S:s ersättningstalan inte bifallas.

Det sänkta marknadsvärdet innebär en ekonomisk förlust och skulle kunna betecknas som en ren förmögenhetsskada. Agell menar att obehaget av immisionerna även skulle kunna ersättas på den grund att om fastighetsägaren hade varit hyresgäst, istället för fastighetsägare, hade hyresgästen inte fått fullt utbyte för den hyra som denna betalats. Härigenom skulle obehaget kunna värderas ekonomiskt. Agell argumenterar alltså inte för att obehaget är att anse som en icke-ekonomisk skada, men han uppmärksammar samtidigt att gränsen mellan ekonomisk och icke-ekonomisk skada är flytande.⁴⁵ Bengtsson anser att HD:s resonemang indikerar på större möjlighet till ersättning för sådana störningar som behandlas i rättsfallet.⁴⁶

Bullerstörningar och estetiska immissioner

Rättsfallet NJA 1999 s 385 behandlar MskL 1 § 3 st., nuvarande MB 32 kap. 1 § 3 st. Rättsfallet handlar om huruvida klagandena, som är fastighetsägare, har rätt till ersättning av kommunen som fastighetsägare för bullerstörningar och estetiska immissioner från en väganläggning i Dalarö. HD menar att även om störningarna var orts- eller allmänvanliga, kan ersättning utgå, om störningarna inte skäligen bör tålas. HD anför att bullerstörningarna från vägen inte var ortsvanliga men allmänvanliga. Därmed är det inte säkert att klagandena är skyldiga att tåla störningarna utan ersättning, därför ska en skälighetsbedömning ske. HD menar att det inte går att lägga samman bullerstörningarna med de estetiska immissionerna. Detta på grund av att de förra, men inte de senare, går att mäta objektivt. HD fastslår ”att subjektivt värdera och lägga samman störningarna är knappast möjligt. Det ligger då närmast till hands att utnyttja den ekonomiska betydelsen av immissionerna som gemensam värdemätare för dem”. Bullerstörningarna anses inte onormalt stora, men skadan anses på grund av den estetiska störningen vara allvarigare. HD tar hänsyn till fastigheternas värdeminskningar, riktvärden för bullervärden, fastighetens belägenhet och möjlighet att skydda sig för bullret. HD finner att fastighetsägarna är berättigade till skadestånd med avdrag för fem procent av fastigheternas värde för immissionerna och bullerstörningarna.

Bengtsson menar att NJA 1999 s 385 innebär ”ett genombrott för möjligheten att få miljöskadeersättning för estetiska olägenheter”.⁴⁷

Minskat boendevärde

Rättsfallet NJA 2000 s 737 behandlar frågan om ersättning enligt MskL för så kallat minskat boendevärde. Under byggandet av Arlandabanan stördes

---

⁴⁵ Agell, Anders, ”Ersättningsgilla skador enligt miljöskyddslagen”, NFT 1973, s 116.

⁴⁶ Bengtsson, Bertil, ”Svensk rättspraxis: Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1985-1988”, SvJT 1990, s 58.

⁴⁷ Bengtsson, Bertil, ”Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000”, SvJT 2002, s 35.

grannar under en treårig period av damm, maskinbuller och byggtrafik vilket gjorde att de inte kunde utnyttja sina fastigheter i full omfattning och fick under ett 40-tal nätter sin nattsömn störd. Fastighetsägarna har på grund av byggdamm behövt tvätta och städa mer än vanligt. HD konstaterar att det enligt MskL utgår ersättning för ekonomisk skada, men inte för ideell skada. Vidare säger HD att denna gränsdragning är omdiskuterad i doktrinen. HD menar att inskränkningarna i fastighetsägarnas boendemiljö och värdet av fastighetsägarnas arbete är följdskador av ekonomisk natur och kan inte anses sakna betydelse. De närboende är berättigade till ersättning för skadan. Skadan anses ligga på gränsen mellan ekonomisk och ideell skada. Ersättning utgår för ekonomisk skada.

Bengtsson anser att de närboendes situation kan jämföras med situationen för en hyresgäst i liknande fall. Det är naturligt att ägaren i samma situation anses ha lidit men som kan uppskattas ekonomiskt. Bengtsson menar att här föreligger en klar diskrepans mot förlust av affektionsvärde och liknande skadeverkningar som inte anses ersättningsgilla. Att skadan i rättsfallet inte ansågs bagatellartad bekräftar att vissa egenartade motivuttalanden vid miljöskadelagens tillkomst inte är av så stor vikt.⁴⁸

3.3 Ersättning för skönhetsvärden och affektionsvärden

3.3.1 Allmänt

Ersättning för affektionsvärden och skönhetsvärden har vuxit fram genom rättspraxis. Ersättning för skönhetsvärden kan utgå om de har en objektiv karaktär. Affektionsvärden av subjektiv karaktär anses ej, som huvudregel, kunna ersättas i pengar. Ett undantag från denna huvudregel kan ske om det framgår att andra personer, vilka också uppskattar egendomen, skulle vilja betala för att tillgodose affektionsintresset.⁴⁹

3.3.2 Några rättsfall

Förlust av prydnadsträd

Rättsfallet NJA 1898 s 290 behandlar ett fall där en person har huggit ned 81 björkar i en allé. Domstolen konstaterar att träden har, förutom vedvärde, även prydnadsvärde, och därför ska även skadestånd utges för detta prydnadsvärde.

I NJA 1919 s 1 har en person huggit ned ett trettiotal träd på en kyrkogård och han blev skyldig att ersätta även den minskning i skönhetsvärde på platsen omkring kyrkan som orsakats genom avverkningen.

---

⁴⁸ Bengtsson, Bertil, ”Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000”, SvJT 2002, s 35 f.

⁴⁹ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 429.

Grönfors menar att prydnadsträden förhöjt fastighetens marknadsvärde, vilket har sänkts genom avverkningen.⁵⁰ Skadestånden i NJA 1898 s 290 och NJA 1919 s 1 kopplades inte uttryckligen till en nedgång i fastighetsvärden. Sandvik är kritisk till Grönfors traditionella tolkning. Skadeståndet knöts inte till ekonomiska värden, och det kan därför också hävdas att ersättningen utgick för ideell skada.⁵¹

3.4 Ekologiska skador

3.4.1 Bakgrund

Miljöskyddskommittén⁵² fick i slutet av 1980-talet i uppdrag att se över miljöskyddslagstiftningen. I ett huvudbetänkande från miljöskyddskommittén från år 1993 kommenteras inte ekologiska skador i vidare mån än att det framgår att ersättning utgår för person- eller sakskada, men för ”andra typer av skador bara i begränsad omfattning”.⁵³ Vad kommittén menar med ”andra typer av skador” är oklart, men det är troligt att den åsyftar ideella skador.

Miljöbalksutredningen⁵⁴ konstaterar att förfölning av landskapsbilden bara ersätts om förfölningen innebär personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada. Frågan om ersättning för ekologiska skador var aktuell i mitten av 1990-talet på grund av det omdebatterade så kallade järvfallet, NJA 1995 s 249, där HD förpliktigt en jägare som olovligen dödat två fridlysta järvar att utge skadestånd till staten. Järvfallet tas upp av miljöbalksutredningen då det konstateras att om järvarna dött av en förorening skulle ersättning ha utgått då skadebegreppen i MskL och SkL är desamma. Kommittén anser att gällande skadebegrepp är tillräckligt brett och någon ändring således inte bör ske. Den biologiska mångfalden anses i stort sett kunna skyddas av järvfallet.⁵⁵ Remissinstansen Lunds universitet anser att miljöbalksutredningen dragit för långtgående konklusioner av järvfallets betydelse för ersättningen av ekologiska skador.⁵⁶

Då MB 32 kap. i princip är likalydande med innehållet i MskL är kapitlet inte vidare utförligt kommenterat i propositionen till MB, utan förarbetena hänvisar till propositionen till MskL. Av propositionen till MskL framgår att rätt till ersättning för ekologiska skador inte kan ges. Exempel på indirekt skada till följd av en miljöstörning är försämrade möjligheter att utnyttja

---

⁵⁰ Grönfors, Kurt, ”Om rättskydd för skönhetsvärden”, Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland 1973, s 161.

⁵¹ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 266.

⁵² Miljöskyddskommittén bestod av en grupp av högst tretton ledamöter, däribland riksdagsledamöter, experter och sakkunniga.

⁵³ SOU 1993:27, Del 1, s 694.

⁵⁴ Miljöbalksutredningen tillsattes för att lägga fram ett nytt förslag till miljöbalk.

⁵⁵ SOU 1996:103, s 630 f.

⁵⁶ Prop. 1997/98:45, Del 1, s 565.

Allemansrätten. Ersättning kan endast utgå om en individ har lidit ekonomisk skada. Det ges alltså inga möjligheter till ersättning för ett begränsat utnyttjande av allemansrätten.⁵⁷

Regeringen anser att innan lagstiftning sker, angående ersättning för ekologiska skador, bör ytterligare analyser av rättsläget göras och frågan om ersättning för skador på allmänna naturresurser bör således inte behandlas vid lagstiftningen om MB:s tillkomst.⁵⁸

3.4.2 Några rättsfall

Fridlyst fågel

I FFR 1966 s 236 fälldes en häckande storlom som var fridlyst. Med tanke på det ringa antalet av storlom i södra Sverige och till att fågeln är sällsynt utdömdes ett skadestånd på 300 kr som ersättning för återanskaffning. Frågan gällde även vem som var berättigad till ersättningen för den dödade storlomen – ägaren till marken och jakträtten eller arrendatorn av desamma. Hovrätten konstaterar att intresset av att ha storlom häckande på området svårigen kan vara av ekonomisk art på grund av att fågeln är fridlyst större delen av året och att den utan tvivel inte skulle kunna jagas för det ekonomiska utbytet av jakten. Således utgick ersättning till ägaren av marken.

Saxén uppmärksammar detta hovrättsavgörande där viss ersättning för ideell skada har utgivits.⁵⁹ Sandvik kommenterar storlomfallet i samband med begreppet återställande, vilket innebär att miljön ska repareras eller återskapas i sitt tidigare skick. Således skulle det fridlysta djur som bragts om livet kompenseras av kostnader för utsättning av storlom.⁶⁰

Fornlämning på egen mark

I NJA 1993 s 753 slås fast att vid ett ingrepp av en fastighetsägare, Benny J, i fast fornlämning, som var skyddad av lagen (1988:950) om kulturminnen m.m., har fastighetsägaren orsakat en sakskada, trots att åtgärden skedde på fastighetsägarens egen mark. Fornlämningen, ett gravröse, kunde inte repareras eller återställas. Därför grävdes graven ut för att få ytterligare kunskap om fornlämningen.

HovR:n konstaterar att Benny J varit oaktsam när han skadat fornlämningen och han är därför skyldig att ersätta staten för den skada som uppkommit. Benny J har saknat tillstånd till åtgärden. Detta gäller både om statens skada är en sakskada, vilket förarbetena till kulturminneslagen utgår ifrån att det är, men detta är inte självklart med hänsyn till att fornlämningen är en del av Benny J:s egen fastighet, eller om statens skada är en ren förmögenhetsskada. Benny J ådöms att ersätta de arkeologiska

---

⁵⁷ Prop. 1985/86:83, s 40.

⁵⁸ Prop. 1997/98:45, Del 1, s 567.

⁵⁹ Saxén, Hans, Skadeståndsrätt, s 88.

⁶⁰ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 327.

undersökningskostnaderna, vilka har varit nödvändiga att vidta för att utröna om det på grund av Benny J:s intrång uppkommit några skador på fornlämningen.

HD fastställer HovR:ns domslut i skadeståndsdelen. Lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. innebär att fasta fornlämningar är skyddade och ingrepp kräver tillstånd av Länsstyrelsen. Om markägaren bryter mot lagstiftningen "får han anses orsaka sakskada, för vilken Riksantikvarieämbetet såsom företrädare för kulturminnesvården har rätt till ersättning". Benny J:s yrkande om jämkning av skadeståndet, som grundas på att Riksantikvarieämbetet haft nytta av den arkeologiska utgrävningen, bifalles inte då en sådan kunskap som ämbetet fått genom den arkeologiska undersökningen inte har något kommersiellt intresse.

Det kan konstateras att NJA 1993 s 753 innehåller en rad nyheter i svensk rätt. Ämbetet ansågs ha en slags offentligrättslig sakrätt till fornlämningen, vilket lett till skadestånd vid culpöst intrång.⁶¹ Kleineman menar att en utredningskostnad som inte hänger samman med "en skada på ett objekt som den skadelidande äger, utan på ett objekt som skadevällaren *själv* äger, har ansetts utgöra en sakskada". Kleineman är kritisk till att HD valt att beteckna skadan som en sakskada. Däremot hade skadan utan tvekan kunnat betecknas som en allmän förmögenhetsskada. Det skulle inte vara helt korrekt att beteckna skadan som en ren förmögenhetsskada, då ämbetets förmögenhetsförlust haft samband med att skadevällaren själv åsamkat sig en fysisk skada. HD har inte tidigare varit konsekvent då domstolen i olika sammanhang betecknat förmögenhetsförluster som saksador. Kleineman är tveksam till att lösa gränsfall mellan sakskada och ren förmögenhetsskada genom att låta vissa skador kallas för sakskada, med syfte att göra dessa skador ersättningsgilla. Detta har skett åtskilliga gånger i rättspraxis. Det kan vara olämpligt att använda sakskadebegreppet för att skapa en bild av att man avgränsat kretsen av skadeståndsberättigade som förorsakats en förmögenhetsförlust genom att förmedla att *någon* har lidit en sakskada.⁶²

Larsson menar att på grund av att skadan kan förkläs i ekonomiska termer, anses den som ersättningsbar. Fornlämningen har inget eget värde, men de arkeologiska undersökningskostnaderna ger ett mätvärde. I detta fall kan fornlämningen inte återställas eller lagas och därför får straffet anses godtagbart. Det är anmärkningsvärt att det skyddade värdet inte behöver vara av kommersiellt värde, men för att jämkning av skadeståndet ska kunna ske krävs det ett kommersiellt intresse.⁶³

Järvfallet

---

⁶¹ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 99.

⁶² Kleineman, Jan, "Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?", JT 1993/94, s 730-732.

⁶³ Larsson, Marie-Louise, The Law of Environmental Damage, s 496.

I NJA 1995 s 249 har två fridlysta järvar dödats genom olaga jakt på mark tillhörande staten. Staten yrkade skadestånd med 50 000 kr för envar av de dödade järvarna.

Tingsrätten konstaterar att ersättning ska utgå för rekreationsvärdet, eller i detta fall naturvårdsvärdet, med 20 000 kr för envar av järvarna. Tingsrätten hänvisar till ett yttrande från Naturvårdsverket där det framgår att järven är ett ytterst sällsynt djur på svensk mark.

Hovrätten fastställer tingsrättens domslut.

HD konstaterar att Sverige har, genom internationella överenskommelser, åtagit sig att skydda utrotningshotade djurarter, däribland järv. Vid olovlig jakt blir jakträttsinnehavaren berättigad till ersättning enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer. Skadeståndet ska då ersätta den förlust som uppkommit i möjligheterna att genom jakt tillgodogöra sig viltbrådet i det berörda området eller den minskning i jakträttsens värde som har tillfogats jakträttsinnehavaren. HD konstaterar att staten ska på offentligrättslig grund skydda och bevara järvstammen. Detta åtagande föreligger på grund av NJA 1993 s 753. Skadan i förevarande fall ligger på gränsen mellan ideell skada och ekonomiska skada. Det ter sig naturligt att vid olovlig jakt av järv, liksom vid olovlig jakt av älg, beakta den skada som sker på viltbrådsbeståndet av just denna vildart. Vidare konstaterar HD att genom att järven är fridlyst, innebär det att den inte har något ekonomiskt värde. Men samtidigt är det klarlagt att staten har stora kostnader för järvens bevarande och dessa kostnader får anses ha blivit onyttiga genom att de två järvarna har dödats. Ersättning ska därför utgå med det dödade djurets avelsvärde. HD fastställer således HovR:ns domslut i skadeståndsdelen.

Justitieråd Lind kommer med ett särskilt yttrande där han utvidgar analysen av skadebegreppet. Lind konstaterar att fallet ”berör gränsområdena mellan *dels* sakskada och ren förmögenhetsskada *dels* ekonomisk skada och ideell skada”. Lind hänvisar till NJA 1992 s 213 där skadestånd gavs för skada på bil och husvagn och ersättning utgavs för ersättning för semesterdagar som på grund av skadan inte kunde användas för rekreation. Därefter reder Lind ut begreppen kring sakskada och ren förmögenhetsskada bland annat genom att analysera rättsfall NJA 1993 s 753 där det utdömdes ersättning till Riksantikvarieämbetet för sakskada som uppkommit genom att en fastighetsägare hade gjort ingrepp i en fast fornlämning. Lind konstaterar att det var rätt att betrakta skadan i fallet som en sakskada. Även bärare av offentliga intressen, och inte bara bärare av privata intressen, ska kunna få ersättning för utgifter som orsakats genom brott. Lind anser att jakt på fridlyst järv inte representerar något ekonomiskt värde för staten, istället har kostnader som staten haft för att upprätthålla järvbeståndet blivit onyttiga. Slutligen konstaterar Lind att det inte finns ”någon rimlig anledning att i rättstillämpningen skilja det fallet att redan nedlagda kostnader blivit onyttiga från det fallet att skadan leder till nya oväntade utgifter”.

Omtolkning av den individorienterade begreppsbildningen

Kleineman anser att SkL:s tillkomst år 1972 inneburit en begreppsriktad analysmetod med utgångspunkt ur SkL:s definition av de olika skadebegreppen. Kritik förs fram mot att HD undvikit en ”komplicerad rättspolitisk analys” av huruvida skadestånd bör utdömas.⁶⁴ Kleineman utläser att järvfallet kan innebära att HD är beredd att välja mer flexibla lösningar vad gäller begreppsbildningen än vad tidigare praxis inneburit.⁶⁵

Skadeståndsrätten har av tradition utgått från en individorienterad begreppsbildning. Störningar på miljön kan dock också drabba omgivningen utöver den enskildes sfär och detta kallas för ”rena miljöskador”. De rena miljöskadorna drabbar alltid ett offentligt allmänt miljöintresse. Den omgivande miljön anses som gemensamma tillgångar och till dessa finns inga sär rättigheter.⁶⁶ Larsson menar att järvfallet är ett banbrytande rättsfall. Att staten har rätt till ersättning i allmänhetens intresse och att Naturvårdsverket representerar ett sådant intresse är något nytt i svensk rätt.⁶⁷ Sandvik menar att den största betydelsen av järvfallet ligger i ”*omtolkningen av den allmänna skadeståndsrättens individorienterade begreppsbildning*”, då staten blev berättigad till ersättning för brottet mot ett offentligt, kollektivt miljöintresse som staten representerade.⁶⁸

Ekologiskt skadestånd

Vad gäller den skadeståndsrättsliga begreppsindelningen anser Kleineman att den skada som uppstått i järvfallet varken är förmögenhetsskada eller ideell skada eller sakskada eller ren förmögenhetsskada.⁶⁹ Kleineman anser att HD genom järvfallet ”mycket väl kan ha infört *en ekologisk skadeståndsrätt*”. Kleineman är kritisk till att skadeståndet utgick på grund av statens nedlagda kostnader för bevarandet av djurarten. Istället rör det sig om ett ideellt skadestånd av speciell natur. I och med att staten inte har äganderätt till djuret kan inte ett förmögenhetsresonemang föras. Det rör sig om ”ett värde bortom alla ekonomiska mätbara marknader” och skadeståndet ska kopplas till den ideella kränkning av dessa miljöintressen som staten representerar i sådana.⁷⁰ Kleineman menar att järvfallet, i vilket HD har skapat ett helt nytt tänkande, kan vara HD:s mest vågade dom någonsin inom skadeståndsområdet.⁷¹ Wilhelmsson anser att järvfallet ger ”uttryck för en ekologisk skadeståndsrätt, inom vilken man lösgjort sig från

---

⁶⁴ Kleineman, Jan, ”Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?”, JT 1993/94, s 720 f.

⁶⁵ Kleineman, Jan, ”Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt?”, JT 1995/96, s 102.

⁶⁶ Sandvik, Björn, ”Skadeståndsrätten och ”rena” miljöskador”, Finsk Tidskrift 2000, s 119 f.

⁶⁷ Larsson, Marie-Louise, *The Law of Environmental Damage*, s 498.

⁶⁸ Sandvik, Björn, ”Miljöskadestånd – några utvecklingstrender i miljöskaderätten”, JT 1996/1997, s 402.

⁶⁹ Kleineman, Jan, ”Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?”, SvJT 2003, s 330.

⁷⁰ Kleineman, Jan, ”Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt?”, JT 1995/96, s 102 ff.

⁷¹ Kleineman, Jan, ”Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?”, SvJT 2003, s 330.

ett individorienterat, och i hög grad också från ett kostnadscentrerat skadebegrepp".⁷² Sandvik menar att innebörden av järvfallet blir av ekologisk karaktär då järvarnas rekreativvärde jämfördes av Naturvårdsverket med naturvårdsvärdet. Alltså jämfördes inte järvarnas rekreativvärde såsom ett värde av allemansrättslig natur.⁷³ Larsson är kritisk till att HD till viss del har klassificerat skadan. Det vore bättre om HD hade nämnt värdet av det som ska skyddas, oavsett av vilken skadetyp det rör sig om.⁷⁴

Regeringens uttalande om att frågan om ersättning för skador på allmänna naturresurser bör utredas ytterligare borde betyda att järvfallets prejudikatvärde har minskat vad avser ersättningsgilla allmänna miljövärden.⁷⁵

Värderingsmetod

Vad gäller värderingsmetod så använder sig HD av metoden att uppskatta järvarnas värde till de kostnader för bevarande av järvstammen som blivit onyttiga på grund av förlusten av de sällsynta djuren. Det finns en rad olika värderingsmetoder och syftet är att förorenaren faktiskt betalar för all skada som orsakats, inklusive allmänna intressen i miljörätten. Vid analys av olika sorters värderingsmetoder framkommer att unika naturvärden faller utanför, då de inte kan ersättas med substitut och restaurering. I dessa fall får tyngdpunkten läggas på prevention av miljöskada.⁷⁶

Sandvik menar att en svaghet med rättsfallet är att det inte ställs något krav på att skadeståndsbeloppet skulle utnyttjas för ett visst ändamål. Skadeståndet går direkt in i statens gemensamma budget. Vid en miljöbedömning kan skadeståndet sägas sakna reparativ verkan. För att tala om reparativ verkan måste de utdömda penningbeloppen kanaliseras till miljön.⁷⁷ Även Larsson har invändningar mot HD:s val av värderingsmetod. Med hänsyn till tidigare rättspraxis avseende återställande av avverkade träd, skulle HD ha dömt skadeståndet till kostnaden för återställande. Den värderingsmetod som HD använder sig av i järvfallet är snarare av straffande karaktär än kompensande karaktär, då allmänheten inte sätts i samma situation som om då skadan inte hade inträffat.⁷⁸ Sandvik poängterar dock att det finns exempel på att administrativa sanktionsavgifter och ekonomiska straff för miljöförstörelse har fått även en reparativ verkan genom att dessa har kanaliserats till något slags av återställande.⁷⁹

---

⁷² Wilhelmsson, Thomas, Senmodern ansvarsrätt, s 361.

⁷³ Sandvik, Björn, "Miljöskadestånd – några utvecklingstrender i miljöskaderätten", JT 1996/1997, s 404.

⁷⁴ Larsson, Marie-Louise, The Law of Environmental Damage, s 499.

⁷⁵ Larsson, Marie-Louise, "En doktorsavhandling och en miljöbalk", NFT 1997, s 272.

⁷⁶ Larsson, Marie-Louise, "En doktorsavhandling och en miljöbalk", NFT 1997, s 269.

⁷⁷ Sandvik, Björn, "Skadeståndsrätten och "rena" miljöskador", Finsk Tidskrift 2000, s 128 f.

⁷⁸ Larsson, Marie-Louise, The Law of Environmental Damage, s 500.

⁷⁹ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 384.

En slutsats av järvfallet är att penningersättningsmetoden inte bör uteslutas.⁸⁰ Skadeståndet i järvfallet visar att ansvaret för skada på miljön inte begränsas av särskilda regler om återställningsansvar.⁸¹

Förlust av naturupplevelse

I hovrättsavgörandet RFS 1997:61 har en älgdjur olovligt skjutits i Sareks nationalpark. Staten får, genom Naturvårdsverket, ersättning för dess avelsvärde, men inte för rekreativvärde av icke-ekonomisk natur. Med rekreativvärde menas det speciella värde som älgstammen inom Sareks nationalpark anses motsvara. HovR:n konstaterar att anspråket rör förlusten av en naturupplevelse, vilket är en skada av ideellt slag. För att en sådan skada ska kunna ersättas krävs det uttryckligt lagstöd.

Fridlyst varg

Hovrättsfallet RH 2000:94 handlar om en skjuten varg som dödats genom olaga jakt. Jaktbrottet bedöms som grovt. Vad gäller skadeståndsdelen åberopar staten ett yttrande från Naturvårdsverket där verket anser att när det gäller ersättningen för en dödad varg går det att se vad samhället är berett att betala för att behålla vargarten i landet. Den sammanlagda kostnaden för dessa insatser år 1997 uppgick till miljonbelopp. Vargstammen bestod vid ungefär samma tidpunkt av cirka 40 stycken vargar. Naturvårdsverket anser att skadeståndsbeloppet bör sättas till 100 000 kr. HovR:n konstaterar att det genom NJA 1995 s 249 är fastslaget att staten har rätt till skadestånd när fridlysta djur dödas. Ersättningen för vargen ska därför utgå, i enlighet med angivna rättsfall, med det dödade djurets avelsvärde. Skadeståndet bestäms genom en skälighetsuppskattning av statens kostnader av bevarandet av den fridlysta vargen. Ersättningen till staten utgår med 40 000 kr.

3.4.3 Ytterligare synpunkter på skadestånd för skador på miljön

HD har under de senaste åren präglats av en ”tillväxtmekanism” då domstolen har prövat nya frågor och således bidragit till en tillväxt av skadeståndsrättsligt skyddade intressen. I järvfallet bryter HD mot den lagpositivism som härskar. Med lagpositivism menas att HD anser sig kunna uttolka traditionella principer, men undviker att utveckla helt nya.⁸² Domstolarnas utvidgade syn på de olika skadebegreppen har lett till att skador med ideella karaktärsdrag gjorts ersättningsgilla. Det har även visat sig att skador kan ekonomiseras för att på så sätt pressas in i uppdelningen av personskada och sakskada samt ren förmögenhetsskada. Sandvik ser en tendens inom nordisk rättspraxis, avseende miljöskador, att många

---

⁸⁰ Sandvik, Björn, ”Skadeståndsrätten och ”rena” miljöskador”, Finsk Tidskrift 2000, s 128.

⁸¹ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 380.

⁸² Kleineman, Jan, ”Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?”, SvJT 2003, s 319-321.

företeelser ekonomiseras, det vill säga att domstolarna verkligen anstränger sig för att få skadan värderad i pengar.⁸³

Wilhelmsson vill använda privaträtten som ett redskap för en mikropolitik som strävar efter att förverkliga de allmänna intressena. Wilhelmsson är, liksom Kleineman, förespråkare av ekologiskt skadestånd och han ser den traditionella begreppsbildningen som det största hindret mot ett införande av ekologiskt skadestånd. Det är viktigt att uppmärksamma att en ekologisk skadeståndsrätt även innebär ett ansvar för domstolarna.⁸⁴ Bengtsson poängterar att NJA 1993 s 753 och NJA 1995 s 249 berör två speciella situationer. Det finns inte många djurarter som staten lagt ned stora kostnader på och det är ovanligt att objektet på den egna fastigheten anses tillhöra staten. Dock kan MB:s inställning till vikten av biologisk mångfald ge indikationer på att rättsutvecklingen utvecklas i linje med rättsfallen.⁸⁵ Bengtsson är, till skillnad mot Kleineman och Wilhelmsson, inte fullt lika entusiastisk över järvfallets betydelse. Bengtsson menar att järvfallet ger ”trots allt bara en begränsad ledning för bedömningen av ekologiska skador”.⁸⁶ Bengtsson anser dock att avhjälpanderegeln i MB 2 kap. 8 § möjliggör ersättning för ekologiska skador.⁸⁷ Darpö anför att rättsläget, avseende ekologiskt skadestånd, är oklart och han anser att ett skydd av de allmänna miljöintressena genom skadestånd kräver en uttrycklig lagstiftning.⁸⁸ Bengtsson och Strömbäck konstaterar att ”rättsläget beträffande s.k. ekologisk skada är till stor del oklart”.⁸⁹

Den radikale Cane förkastar generellt sett idén att miljön i sig själv kan lida skada. Istället för att tala om skador på miljön bör det talas ersättning till individer för icke-ekonomiska skador. Vidare anser han att miljöskador ska ses som skador på människor. Den sortens skador som människor kan lida genom föroreningar skiljer sig inte från den sortens skador som de kan lida i andra sammanhang. Vad gäller regelverket för ekologiska skador och klassiska skador har argument förts fram, på internationell nivå, som talar för att ekologiska skador ska behandlas separerade från de klassiska skadorna då miljöskyddet är viktigt för det framtida välbefinnandet av jorden och dess invånare.⁹⁰

Strömberg anser att det, till följd av rättspraxis, ibland kan ”vara möjligt att åberopa *alternativa grunder* i ett tvistemål: antingen allmänna civilrättsliga regler eller speciella offentlighetsrättsliga regler. I den mån en talan i ett sådant fall grundas på exempelvis avtalsrättsliga, skadeståndsrättsliga eller grannelagsrättsliga regler, är allmän domstol behörig att pröva den”.⁹¹

---

⁸³ Sandvik, Björn, Miljöskadeansvar, s 306.

⁸⁴ Wilhelmsson, Thomas, Senmodern ansvarsrätt, s 355 ff.

⁸⁵ Bengtsson, Bertil, Miljöbalkens återverkningar, s 170.

⁸⁶ Bengtsson, Bertil, ”Svensk rättspraxis: Skadestånd”, SvJT 1998, s 100.

⁸⁷ Bengtsson, Bertil, ”Miljörätt och civilrätt”, I: Miljörätten i förändring – en antologi, s 45.

⁸⁸ Darpö, Jan, Eftertanke och förutseende, s 264.

⁸⁹ Bengtsson, Bertil och Strömbäck, Erland, Skadeståndslagen – En kommentar, s 42.

⁹⁰ Cane, Peter, ”Are environmental harms special?”, JEL Volume 13 Issue 1 2001, s 4-11.

⁹¹ Strömberg, Håkan, Allmän förvaltningsrätt, 22:a upplagan, s 233.

Härigenom skulle det gå att resonera kring att det redan nu är accepterat att staten får ersättning för sina nedlagda kostnader på till exempel fridlysta djur.⁹²

Cane anser att skadestånd inte är det rätta instrumentet för att bekämpa skador på naturresurserna. Istället förespråkas straffrätt, och för det fall att skadeståndet har för avsikt att vara till medel för skydd och förbättring av miljön, är en skattesats eller böter ett bättre sätt att uppnå detta syfte.⁹³ Sandvik anser däremot att det är viktigt att se över möjligheterna att ge ett skadeståndsrättsligt skydd för miljön som sådan. Effekten skulle kunna bli att miljöskadeansvaret skulle ses som ett miljöpolitiskt styrmedel.⁹⁴ Darpö anser att ett uttryckligt skadeståndsrättsligt skydd för de allmänna miljöintressena är önskvärt, och detta med hänsyn till svårigheten att skapa ett heltäckande förvaltningsrättsligt regelverk.⁹⁵

Vid ekologiska skador är det svårt att dra en gräns mellan ren förmögenhetsskada och sakskada. En möjlig lösning är att varje slag av fysisk skada på naturmiljön ska anses som sakskada. Detta skulle leda till att även försämringar av miljön med ringa ekonomisk betydelse skulle bli ersättningsgilla enligt MB.⁹⁶ Även Hellner anser att det vid miljöskador är oklart var gränsen går mellan sakskada och ren förmögenhetsskada.⁹⁷

Den svenska utvecklingen inom miljöskadeområdet stämmer väl överens med den internationella utvecklingen under de senaste årtiondena där kretsen av ersättningsgilla skador har utvidgats.⁹⁸ Det är intressant att analysera vilka förändringar som skett i Sverige för ersättningen vid ideell skada och för ersättningen vid kränkning genom brott, då denna utveckling kan ge en möjlig vägledning till hur framtiden skulle kunna te sig för ideella skador på miljöområdet. Under det senaste decenniet har det i Sverige skett en utvidgning i rättspraxis avseende ersättning för ideell skada. Rätten till ersättning har gradvis utvidgats och ersättningsnivåerna har höjts. I början av 2000-talet skedde lagstiftningsändringar som generellt sätt innebar en förstärkning och utvidgning av rätten till ideellt skadestånd.⁹⁹

Vid ett införande av ekologiskt skadestånd uppkommer en rad problem. Svårighet kan bland annat uppstå i att definiera någon skadelidande som kan eller får sätta igång en ansvarsrättslig process.¹⁰⁰

---

⁹² Jämför Darpös resonemang i Eftertanke och förutseende, s 263.

⁹³ Cane, Peter, "Are environmental harms special?", JEL Volume 13 Issue 1 2001, s 14.

⁹⁴ Sandvik, Björn, "Skadeståndsrätten och "rena" miljöskador", Finsk Tidskrift 2000, s 129 f.

⁹⁵ Darpö, Jan, Eftertanke och förutseende, s 264.

⁹⁶ Bengtsson, Bertil m.fl., Miljöbalken – En kommentar. Del II, s 32:23.

⁹⁷ Hellner, Jan och Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, s 100.

⁹⁸ Sandvik, Björn, "Miljöskadestånd – några utvecklingstrender i miljöskaderätten", JT 1996/1997, s 398.

⁹⁹ Dereborg, Anders, "Nya regler om ersättning för ideell skada", NFT 2001, s 222 och 229.

¹⁰⁰ Wilhelmsson, Thomas, Senmodern ansvarsrätt, s 337 f.

4 EG-rätten

4.1 Allmänt

Gemenskapens syfte är bland annat att främja ”en hög nivå i fråga om miljöskydd och förbättring av miljöns kvalitet” (art 2 EG-fördraget). Artikel 174.2 i EG-fördraget anger att gemenskapens miljöpolitik ”skall bygga på försiktighetsprincipen och på principerna att förebyggande åtgärder bör vidtas, att miljöförstöring företrädevis bör hejdas vid källan och att förorenaren skall betala”. Miljörätten har idag en relativt stark position inom gemenskapen.¹⁰¹ Kommissionen har utarbetat ett direktivförslag¹⁰² om skydd för miljön genom strafflagstiftning, vilket innebär att EG är i färd med att bryta ny mark.

Ekonomiska och sociala kommittén menar att rikedomerna av djur- och växtarter har minskat drastiskt de senaste åren och det största hotet mot miljön är minskade djur- och växtarter och helt försvunna livsmiljöer.¹⁰³ Det finns dock rättsvetenskapsmän som menar att detta hot är klart överdrivet.¹⁰⁴

4.2 Fågelskyddsdirektivet och habitatdirektivet

EG har ratificerat konventionen om biologisk mångfald och de så kallade fågelskydds- och habitatdirektiven är viktiga instrument i arbetet med att uppfylla målen i konventionen.¹⁰⁵

Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar, det så kallade *fågelskyddsdirektivet*, behandlar bevarandet av vissa fågelarter som förekommer naturligt inom gemenskapen (art 1). Medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att skydda, bevara och återställa tillräckligt varierande och stora livsmiljöer genom att bland annat avsätta skyddsområden (art 3).

Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, det så kallade *habitatdirektivet*, syftar till att bidra till att den biologiska mångfalden bibehålls i medlemsstaterna genom att en gemensam ram fastställs för bevarande av växter, vilda djur och livsmiljöer som är av gemensamt intresse för EU (art 2). Det ska bildas ett

---

¹⁰¹ Nilsson, Annika, Introduktion till EU:s miljö rätt, s 9.

¹⁰² KOM (2002) 544 slutlig, Ändrat förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om skydd för miljön genom strafflagstiftning.

¹⁰³ Yttrande från Ekonomiska och sociala kommittén om ”Situationen med avseende på miljön och miljöskyddet i Europa”, EGT nr C 221, 07/08/2001 s 0130-0137, avsnitt 2.5.

¹⁰⁴ Bergkamp, Lucas, ”The Proposed Environmental Liability Directive”, *European Environmental Law Review* November 2002, s 296.

¹⁰⁵ Naturvårdsverkets hemsida, <http://www.naturvardsverket.se/>, besökt den 18 januari 2004.

sammanhängande nät av särskilda bevarandeområden under beteckningen Natura 2000. Nätet ska bestå av de livsmiljöer som finns förtecknade i direktivets bilaga 1 (livsmiljöer av gemenskapsintresse) och de habitat för de arter som är förtecknade i bilaga 2 till direktivet (djur- och växtarter av gemenskapsintresse). Även de särskilda skyddsområden som omfattas av fågelskyddsdirektivet ska omfattas (art 3). De särskilda bevarandeområdena utses i tre steg. Medlemsstaterna ska föreslå en förteckning över de områden, och ange vilka livsmiljöer och arter inom dessa områden, som stämmer överens med kriterierna i direktivets bilaga 3 och relevant vetenskaplig information. Därefter fastställer kommissionen, efter diskussion med medlemsstaten, vilka bevarandeområden från förteckningen som har gemenskapsintresse. Inom sex års tid, från det att platsen valts ut som gemenskapsintresse, ska området utses till särskilt bevarandeområde av medlemsstaten (art 4). Sverige har hittills föreslagit 3 494 områden i enlighet med habitatdirektivet.¹⁰⁶

EG-domstolens praxis visar att alla medlemsländer fortfarande inte har implementerat fågelskydds- och habitatdirektiven fullt ut.¹⁰⁷ En del medlemsstater har även misslyckats med att i tillräckligt stor utsträckning och slutgiltigt klassificera speciella bevarandeområden samt att ge kommissionen nödvändig information om de områden som kommissionen har klassificerat i enlighet med fågelskyddsdirektivet.¹⁰⁸ En rapport från år 2001 av Ekonomiska och sociala kommittén bekräftar dessa uppgifter. I rapporten framgår det att det faktiska användandet av fågelskydds- och habitatdirektiven inte fungerar på ett godtagbart sätt ur ett gemenskapsperspektiv. Det nationella genomförandet är ofta otillfredsställande och delvis otillräckligt. Det har generellt sett dragit ut på tiden att utse och anmäla områden. Situationen är dock olika mellan de olika medlemsländerna.¹⁰⁹

Habitat- och fågelskyddsdirektiven har helt klart ett ekologiskt grundtänkande. Det har åberopats ekonomiska aspekter för att bryta mot detta ekologiska tänkande. Rättsfallet C-371/98 visar dock att en medlemsstat inte kan utesluta områden, som ska kunna föreslås till områden av gemenskapsintresse, av ekonomiska skäl. Det finns dock en viss rädsla att uttalanden i rättsfallet talar för att det ska tas hänsyn till ekonomiska intressen vid det andra steget i upprättandet av listan på bevarandeområden.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Pressmeddelande från Miljödepartementet den 6:e november 2003, http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/action=obj_show?c_obj_id=55910, besökt den 14 januari 2004.

¹⁰⁷ C-324/01 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium.

¹⁰⁸ C-240/00 Commission of the European Communities v Republic of Finland, C-378/01 Commission of the European Communities v Italian Republic.

¹⁰⁹ Yttrande från Ekonomiska och sociala kommittén om "Situationen med avseende på miljön och miljöskyddet i Europa", EGT nr C 221, 07/08/2001 s 0130-0137, avsnitt 3.3-3.5.1.

¹¹⁰ McGillivray, Donald, "Valuing Nature: Economic Value, Conservation Values and Sustainable Developments", JEL March 2002, s 100.

Fågelskydds- och habitatdirektiven är gemenskapens viktigaste instrument för att skydda den biologiska mångfalden. Fågelskydds- och habitatdirektiven har en brist i och med att de saknar bestämmelser om miljöansvar i enlighet med principen om att förorenaren ska betala. Det är få medlemsstater som infört ett sådant ansvar för skador på den biologiska mångfalden.¹¹¹

Fågelskydds- och habitatdirektiven är implementerade i svensk rätt genom MB 7 kap.

4.3 Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador

4.3.1 Bakgrund

Gemenskapen har sedan början av 1980-talet haft ett intresse för att reglera ansvaret för miljöskador. År 1989 presenterade kommissionen ett förslag till direktiv rörande ansvar för skador orsakat av avfall, vilket snabbt övergavs. Kommissionen publicerade år 1993 en grönbok¹¹² om avhjälpan av miljöskada, som behandlade hur ett ansvar för miljöskador skulle kunna utformas.¹¹³

År 2000 lade kommissionen fram en vitbok¹¹⁴ om ersättningsansvar för miljöskador. I vitboken dras slutsatsen att det bästa alternativet för en miljöansvarsordning på EG-nivå, vars mål är att genomföra principen om att förorenaren betalar, är ett ramdirektiv. Direktivet skulle innebära att strikt ansvar föreskrivs i fråga om skador som orsakas av sådan farlig verksamhet som regleras i EG-lagstiftningen, men med vissa begränsningar, och som omfattar likväl klassiska skador som miljöskador, samt culpabaserat ansvar för skador på den biologiska mångfalden som orsakas av icke-farlig verksamhet. Direktivet bör omfatta både miljöskador (förorenade områden och skador på den biologiska mångfalden) och klassiska skador (hälso- och saksador). Skador på den biologiska mångfalden skulle skyddas om de ingick i Natura 2000-nätet och det talas om att sådana skador skulle kunna utgöras av ”skador på livsmiljöer, djur eller växtarter” enligt definitionerna i bilagorna till fågelskydds- och habitatdirektiven. Kommissionen konstaterar att Natura 2000-området väntas omfatta tio procent av gemenskapens område.¹¹⁵ Vitboken innehåller inte någon uttrycklig definition av orden biologisk mångfald eller skada.

---

¹¹¹ KOM (2002) 17 slutlig, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, avsnitt 3.

¹¹² Green Paper on Remedying Environmental Damage, COM (1993) 47 final.

¹¹³ Clarke, Chris, “The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision”, RECIEL 2003, s 255.

¹¹⁴ KOM (2000) 66 slutlig, Vitbok om ersättningsansvar för miljöskador.

¹¹⁵ KOM (2000) 66 slutlig, Vitbok om ersättningsansvar för miljöskador, avsnitt 1-4.5.

I februari år 2002 kom kommissionen med ett förslag¹¹⁶ till Europaparlamentet och rådet angående ett direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador. Förslaget består dels av en omfattande motivering, dels av ett direktivförslag. Problemet med förorenade områden och minskad biologisk mångfald är något som aktualiserats bland annat av en rad olyckor och av att det finns 300 000 områden inom gemenskapen som identifierats som klart förorenade eller potentiellt förorenade.¹¹⁷ Biologisk mångfald definieras såsom de naturliga livsmiljöer och arter som omfattas av fågelskydds- och habitatdirektiven eller de arter för vilka det har utsetts skydds- och bevarandeområden i enlighet med nationell lagstiftning. Ordet skada definieras som ”en mätbar negativ förändring av en naturresurs eller dess funktioner som kan uppkomma direkt eller indirekt och som orsakas av någon av de verksamheter som omfattas av detta direktiv”.¹¹⁸ Kommissionen poängterar att miljötillgångar, såsom biologisk mångfald, inte omfattas av någon äganderätt, vilket skulle kunna vara ett incitament för att genomföra kommissionens förslag.¹¹⁹

4.3.2 Allmänt

I september år 2003 framlades en gemensam ståndpunkt¹²⁰ inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador. Den gemensamma ståndpunkten skiljer sig markant från den vitbok som lades fram år 2000, men innehåller däremot samma struktur som i kommissionens förslag från år 2002.¹²¹ En stor skillnad är att det föreslagna direktivet reglerar ett mer begränsat urval av skadetyper. Direktivförslaget omfattar inte personskador, skador på privat egendom eller ekonomiska förluster och det påverkar inte heller någon rättighet som avser denna typ av skador.¹²² Anledningen till att inte person- och sakskador omfattas är att det inte anses som nödvändigt för att principen om att förorenaren ska betala ska få fullt genomslag. En annan anledning är att klassiska skador endast kan regleras genom civilrättsligt ansvar. Skador på den biologiska mångfalden omfattas av de flesta medlemsstaters

---

¹¹⁶ KOM (2002) 17 slutlig, COD (2002) 21, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador.

¹¹⁷ KOM (2002) 17 slutlig, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, avsnitt 1 och 3.

¹¹⁸ COD (2002) 21, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, art 2.1.2 och art 2.1.5.

¹¹⁹ KOM (2002) 17 slutlig, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, avsnitt 2.

¹²⁰ Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador.

¹²¹ Clarke, Chris, "The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision", RECIEL 2003, s 265.

¹²² Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, preambel 14.

offentliga rätt, medan person- och sakskador ofta omfattas av medlemsländernas privat- och civilrätt.¹²³

Av direktivförslaget framgår att den biologiska mångfalden har minskat väsentligt under de senaste åren. Förslaget grundar sig på tanken att utövaren av den verksamhet som orsakat en miljöskada, eller att det föreligger ett överhängande hot om att denna ska orsaka en sådan skada, är ekonomiskt skadeståndsskyldig för att förebygga och avhjälpa, det vill säga principen om att förorenaren ska betala.¹²⁴

4.3.3 Skadebegreppet

I art 2.2 (Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador) definieras skada som ”en mätbar negativ förändring av en naturresurs och/eller dess funktioner vilken kan uppkomma direkt eller indirekt”. Begreppet funktioner eller naturresursfunktioner definieras i art 2.13 som ”de funktioner en naturresurs har till förmån för en annan naturresurs och/eller allmänheten”. Bergkamp kritiserar definitionen av skada då han anser att den är för bred och inte ger någon vägledning. Han menar att det inte är alla negativa förändringar som är till nackdel för den biologiska mångfalden. Som exempel ges att en skogsbrand kan vara bra för naturen. Vidare anser han att termen indirekt skada är olämplig då den kan hårdas till i princip att avse ytterst avlägsna skadeeffekter.¹²⁵

I art 2.1.a definieras begreppet miljöskada såsom skador på skyddade arter och livsmiljöer och/eller skador på vatten och/eller markskador. Med skador på skyddade arter och naturliga livsmiljöer menas ”alla skador som har betydande negativa effekter när det gäller att uppnå eller bibehålla en gynnsam bevarandestatus för sådana livsmiljöer eller arter...”. För definitionen av miljöskada enligt art 2.1.a finns ett antal kriterier i bilaga 1 till direktivförslaget. Begreppet ”bevarandestatus” definieras i art 2.4. Skador på vatten definieras såsom ”skador som har betydande negativa effekter på det berörda vattnets ekologiska, kemikaliska och/eller kvantitativa status och/eller ekologiska potential, enligt definitionen i direktiv 2000/60/EG, med undantag för sådana negativa effekter som omfattas av artikel 4.7 i det direktivet”.¹²⁶ Markskador definieras som ”varje markförorening som utgör en betydande risk för att människors hälsa skall

---

¹²³ KOM (2002) 17 slutlig, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, avsnitt 5.

¹²⁴ Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, preambel 1 och 2.

¹²⁵ Bergkamp, Lucas, ”The Proposed Environmental Liability Directive”, *European Environmental Law Review* November 2002, s 306 f.

¹²⁶ Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, art 2.1.b.

påverkas negativt som följd av direkt eller indirekt införande, i, på eller under mark, av ämnen, beredningar, organismer eller mikroorganismer”.¹²⁷ Bergkamp är mycket kritiskt till definitionerna av miljöskada och bevarandestatus då dessa bland annat innehåller en del godtyckliga begrepp såsom ”betydande negativa effekter” i art 2.1.a och ”summan av de faktorer som påverkar en naturlig livsmiljö och dess typiska arter och som på lång sikt kan påverka...” i art 2.4. Sådana definitioner innebär ingen förutsägbarhet eller rättssäkerhet och de kan inte ges en objektiv definition. Även definitionerna av skador på vatten och markskador innehåller vaga begrepp.¹²⁸

Vid en jämförelse mellan den gemensamma ståndpunkten antagen av rådet och kommissionens förslag till direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador framkommer att en rad ändringar har skett. Bland annat har definitionen av biologisk mångfald, numera benämnt som ”skyddade arter och naturliga livsmiljöer” i art 2.1.a blivit bredare. Definitionen av ”miljöskada” är mer utförlig i rådets gemensamma ståndpunkt än i kommissionens förslag. Parlamentet föreslog en ännu bredare definition av biologisk mångfald då det ansåg att biologisk mångfald skulle täcka alla arter och naturliga livsmiljöer som skyddas av EG-rätten och även arter och livsmiljöer som bereds liknande skydd under nationell lag. Direktivförslaget innehåller dock inte parlamentets förslag på definition av biologisk mångfald.¹²⁹

4.3.4 Räckvidd

Enligt art 3 ska direktivet tillämpas på miljöskador som orsakats av, eller om det föreligger ett överhängande hot om skada, de yrkesverksamheter som finns i bilaga 3 till direktivförslaget. Det krävs ett culpaansvar för skador på skyddade arter och naturliga livsmiljöer som orsakats av andra yrkesverksamheter än de i bilaga 3. Stallworthy uppmärksammar att det snäva angreppssättet för skyddade arter och livsmiljöer negligerar hot mot arter som är orsakat av genetiskt modifierade organismer. Vidare är ett culpaansvar knappast försvarbart genom försiktighetsprincipen: vetenskap är relevant vid en culpabedömning, och när den tekniska bevisningen är omtvistad kan detta leda till att bevisbördan blir oöverstiglig. Detta är särskilt aktuellt vid bioteknik som ofta innehåller nya tekniker och metoder.¹³⁰

Bergkamp anser att det föreligger en brist i direktivförslaget i och med att begreppet ”orsakas av” i art 3 inte är definierat. Det är ofta svårt och

---

¹²⁷ Art 2.1.c.

¹²⁸ Bergkamp, Lucas, ”The Proposed Environmental Liability Directive”, *European Environmental Law Review* November 2002, s 308.

¹²⁹ Clarke, Chris, ”The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision”, *RECIEL* 2003, s 263.

¹³⁰ Stallworthy, Mark, ”Environmental liability and the impact of statutory authority”, *JEL* March 2003, s 17 f.

komplikerat att fastställa orsakssamband vid miljöskada. Bristerna i definitionerna i art 2 avspeglas när det gäller räckvidden av direktivet, då art 3 är beroende av den definition som skett av miljöskador i art 2. Vidare bör inte markskador och skador på grundvatten överhuvudtaget omfattas av direktivförslaget. Medlemsstaterna har i stor mån lagreglerat om markskador och dessutom är reglerna om avhjälpande i direktivförslaget i hög grad inte tillämpbara på markskador och grundvattensskador.¹³¹ Wilde menar att direktivförslagets regler om biologisk mångfald syftar till själva skadan i sig själv, medan gemenskapen generellt sett riktar åtgärder mot specifika aktiviteter.¹³² Med skyddade arter menas de arter som avses i art 4.2 eller i bilaga 1 till fågelskyddsdirektivet, samt de arter som förtecknas i bilagorna 2 och 3 till habitatdirektivet. Naturliga livsmiljöer definieras såsom de livsmiljöer för de arter som avses i art 4.2 eller bilaga 1 till fågelskyddsdirektivet eller de som förtecknas i bilaga 2 till habitatdirektivet, och de naturliga livsmiljötyper som förtecknas i bilaga 1 till habitatdirektivet och parningsplatser eller rastplatser för de arter som förtecknas i bilaga 4 till habitatdirektivet. Medlemsstaten har möjlighet att lägga till skyddade arter och livsmiljöer om syftet är samma som med direktivet.¹³³ Direktivförslaget ger inte privata parter rätt till ersättning.¹³⁴ Direktivförslagets tillämpningsområde avser både allmänna och privata naturresurser.¹³⁵

Direktivförslaget omfattas av en rad undantag, till exempel ska inte direktivet tillämpas på miljöskador som regleras av de internationella konventioner som är med i bilaga 4 till direktivförslaget.¹³⁶ Exempel på en sådan konvention är den internationella konventionen av den 27 november 1992 om ansvarighet för skada orsakad av förorening genom olja. Direktivet ska endast omfatta skador som orsakats av en förorening av diffus karaktär om det går att fastställa ett orsakssamband mellan verksamhetsutövarens verksamhet och skadan.¹³⁷ Samtidigt som det framgår att direktivet även kan omfatta arter och naturliga livsmiljöer som skyddas enligt nationell skyddslagstiftning, framgår det även att hänsyn bör tas till särskilda situationer där EG-lagstiftning och nationell lagstiftning medger undantag från det skydd som ges för miljön.¹³⁸

---

¹³¹ Bergkamp, Lucas, "The Proposed Environmental Liability Directive", European Environmental Law Review November 2002, s 309.

¹³² Wilde, Mark L., "The EC commission's white paper on environmental liability: issues and implications", JEL Volym 13 Issue 1 2001, s 28.

¹³³ Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, art 2.3.

¹³⁴ Art 3.3.

¹³⁵ Bergkamp, Lucas, "The Proposed Environmental Liability Directive", European Environmental Law Review November 2002, s 310.

¹³⁶ Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador, art 4.2.

¹³⁷ Art 4.5.

¹³⁸ Preamblel 6.

4.3.5 Åtgärder, behörig myndighet, tidsmässig tillämpning och preskription

Verksamhetsutövaren har plikt att vidta förebyggande åtgärder och hjälpåtgärder vid miljöskada eller överhängande hot om miljöskada, och ska också bekosta dessa åtgärder.¹³⁹ Medlemsstaten ska utse en behörig myndighet som har ansvar för de uppgifter direktivet föreskriver. Detta innebär bland annat att fastställa den verksamhetsutövare som orsakat skadan, bedöma skadans betydelse och bestämma vilka åtgärder som ska vidtas.¹⁴⁰ Direktivförslaget, vilket är ett minimidirektiv, gäller endast för miljöskador som uppkommit till följd av utsläpp, händelser eller tillbud som skett efter direktivets ikraftträdande.¹⁴¹ Preskriptionstiden är fem år från det att åtgärderna har slutförts eller den ansvarige verksamhetsutövaren eller tredje parten har identifierats.¹⁴²

4.3.6 Synpunkter på direktivförslaget

Ekonomiska och sociala kommittén har en rad synpunkter på direktivförslaget. Skador på den biologiska mångfalden är begränsade till områden som skyddas av Natura 2000-nätet och fågelskydds- och habitatdirektiven, vilka inte täcker alla viktiga miljöområden i gemenskapen. Dessa områden utgör endast en mindre del av hela gemenskapens yta.¹⁴³

Bergkamp har många kritiska synpunkter på direktivförslaget. Bland annat kritiserar han de vaga definitionerna i art 2, bristerna med att direktivförslaget inte är förenligt med varken subsidiaritetsprincipen eller proportionalitetsprincipen, avsaknaden av empiriska objektiva fakta på vilka direktivförslaget är byggt. Ytterligare kritik är att relationen till internationella konventioner behöver utredas ytterligare, det finns inget behov att reglera om förorenade områden, då detta område är till stor del reglerat av medlemsstaterna samt att reglerna om strikt miljöansvar kommer att få negativa effekter på investeringar och företag.¹⁴⁴ Clarke menar att direktivförslaget innehåller en rad definitioner och bestämmelser som inte är lika omfattande som hos medlemsstaterna. Exempel på detta är att gränsen för att handlingen ska kvalificeras som en skada är högre i direktivförslaget

---

¹³⁹ Art 5, 6 och 8.

¹⁴⁰ Art 11.

¹⁴¹ Art 16 och 17.

¹⁴² Art 10.

¹⁴³ Yttrande från Ekonomiska och sociala kommittén om "Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador" (KOM (2002) 17 slutlig – 2001/0021 COD), EGT nr C 241, 07/10/2002 s 0162-0167, avsnitt 3.2-3.3.1.1.

¹⁴⁴ Bergkamp, Lucas, "The Proposed Environmental Liability Directive", *European Environmental Law Review* November 2002, s 305, Bergkamp, Lucas, "The Proposed Environmental Liability Directive", *European Environmental Law Review* December 2002, s 341.

än hos många medlemsstater.¹⁴⁵ Direktivförslaget kan dock leda till att ineffektiva regler i medlemsstaterna förbättras eller omfattar fler miljöskador. Detta gäller speciellt för skador på livsmiljöer och arter, där direktivet skulle kunna leda till ett ökat miljöskydd.¹⁴⁶ Som ovan redovisats omfattas skador på skyddade arter och naturliga livsmiljöer även av ett culpaansvar. Generellt sett anses strikt ansvar vara ett bra sätt att förhindra allvarliga olyckor, men det finns även åsikter om, sett i samband med riskallokering, att strikt ansvar inte är den bästa ansvarsformen. Ansvar för försumlighet skulle således vara att föredra. Detta gäller givet av en viss nivå av aktivitet, ett visst antal offer och att försäkring inte är att tillgå.¹⁴⁷ Direktivförslaget bygger på idén att skada på miljön i sig kan uppstå, vilket Cane är kritisk mot.¹⁴⁸

Darpö uppmärksammar bristen på diskussion om förhållandet mellan de skadeståndsrättsliga och förvaltningsrättsliga reglerna vid arbetet med framställandet av direktivförslaget. Darpö förespråkar en förvaltningsrättslig lösning, istället för den skadeståndsrättsliga och civilrättsliga grund som direktivförslaget vilar på.¹⁴⁹

Kommission är redan hårt belastad vad gäller miljöärenden. Det är därför viktigt att direktivförslaget om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador är genomarbetat, så medlemsländernas domstolar och myndigheter kan använda direktivets bestämmelser, vilka kommer att bli implementerade i nationell rätt, på ett effektivt sätt.¹⁵⁰

Clarke menar att det är troligt att direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador kommer att bli antaget under år 2004. Det finns dock en risk att utvidgningen av EU:s medlemsländer under år 2004 hindrar ett antagande. Implementeringstiden gör att direktivet skulle kunna bli implementerat i Sverige runt år 2007/2008.¹⁵¹

---

¹⁴⁵ Clarke, Chris, "The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision", RECIEL 2003, s 266 f.

¹⁴⁶ Clarke, Chris, "The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision", RECIEL 2003, s 267.

¹⁴⁷ International Review of Law and Economics March 2003, http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V7M-48NXDNK-1&_user=745831&_handle=W-WA-A-A-D-MsSAYWA-UUW-AUDVZAZWVA-AEVEAWABV-D-U&_fmt=full&_coverDate=03%2F31%2F2003&_rdoc=2&_orig=browse&_srch=%23toc%235846%232003%23999769998%234334731&_cdi=5846&view=c&_acct=C000041498&_version=1&_urlVersion=0&_userid=745831&md5=683615e2ccc1a937dcf5de8cdd5922f2#toc5, besökt den 19 januari 2004.

¹⁴⁸ Cane, Peter, "Are environmental harms special?", JEL Volume 13 Issue 1 2001, s 9 f.

¹⁴⁹ Darpö, Jan, Eftertanke och förutseende, s 266-268.

¹⁵⁰ Hattan, Elizabeth, "The implementation of EU environmental law", JEL September 2003, s 286.

¹⁵¹ Clarke, Chris, "The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision", RECIEL 2003, s 255 och 265.

5 Slutsatser

5.1 Ekologiska skador i svensk rätt

MB 32 kap. behandlar personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada. Denna benämning av skadetyper ger inget fulltäckande skydd för miljön. MB 32 kap. är således inget fulländat redskap för att uppfylla MB:s övergripande målsättning som bland annat innebär att den biologiska mångfalden ska bevaras. Domstolarnas utveckling av rättspraxis inom miljöskadeståndsrätten bekräftar detta.

Den svenska debatten om ekologiska skador vittnar om att det råder osäkerhet inom detta område. En del svenska rättsvetenskapsmän hävdar att det föreligger en svensk skadeståndsrätt för ekologiska skador, medan andra hävdar att det inte går att utläsa en sådan rätt. Lagstiftaren har gjort det lätt för sig genom att vid tillkomsten av MB avvisa en lagreglering av ekologiska skador, och därmed en större debatt, då regeringen har velat avvakta ytterligare utredning i frågan.

Synen på rättskällorna skiljer sig mellan miljörettens område och andra områden. Utanför miljörettens område läggs större vikt vid förarbeten. I fallet med den fundamentala begreppstolkningen av de skadeståndsrättsliga termerna, som i tidigare fall gjorts gällande, blir denna skillnad extra märkbar.

För det fall en skada betecknas som ideell uppkommer en rad problem, då det krävs subjektiva värderingar av skadan för att bestämma vilket belopp som ska ersättas. Många gånger finns det inte något marknadspris för till exempel biologisk mångfald och därför är det svårt att sätta en objektiv prislapp på skadans storlek. Vad gäller ekologiska skador kan detta undkommas genom att ett särskilt skadebegrepp skapas, som skulle kunna betraktas på ett mer objektivt sätt. Kleineman anser att en ekologisk skadeståndsrätt har framkommit genom järvfallet, således är det inte tal om en ideell skada. Härigenom skulle en del av den ovan nämnda problematik kunna undvikas. Men då krävs det tydliga riktlinjer för hur en sådan ekologisk skada ska värderas. Bara för att ekologiska skador eventuellt skulle få en annan etikett försvinner inte problematiken med hur de ska uppskattas. Det finns dock en uppenbar risk i att en ekologisk skadeståndsrätt och ideell skadeståndsrätt skapar en likvärdig problematik vad gäller den subjektiva och objektiva värdering som ska avgöra skadans värde. Rättsväsendet har ingen homogen bild av hur olika miljörettsliga värden ska värderas. Det är vid denna värdering som de subjektiva och objektiva värderingarna spelar mest roll. För det fall att ekologiska skador har gjorts ersättningsbara genom att det i järvfallet har införts en ekologisk skadeståndsrätt krävs det inte några subjektiva tankegångar kring huruvida sådana skador är ersättningsgilla. Frågan är snarare hur mycket skadorna

ska värderas till, och det är där de subjektiva och objektiva tankegångarna får effekt.

Den rättsutveckling som skett, främst genom järvfallet, innebär att domstolarna genom sitt aktiva handlande och lagstiftaren genom sin passivitet accepterar att skadeståndsrätten är ett verktyg att använda för att reglera skador av ekologiskt slag. Det är dock inte alla inom rättsvetenskapen som anser att skadeståndsrätten är ett lämpligt instrument för att komma tillrätta med dagens miljöproblem. Det har förts en relativt liten debatt i Sverige kring huruvida praxis eller lagstiftning för ekologiska skador är den bästa lösningen. En viktig fråga är huruvida en utveckling av rättsläget genom rättspraxis är att föredra framför en uttrycklig lagreglering. Nackdelen med att ekologisk skada definieras genom domstolarnas ställningstagande är att de definitioner som skapas av rättspraxis utgår från speciella och specifika förutsättningar som inte alltid kan tillämpas generellt. Detta leder till att det inte finns en fullgod rättsäkerhet för den enskilda individen eller den enskilda associationen. Att svensk rätt varken definierar ekologisk skada eller hur den ska värderas gagnar varken miljön, staten, den enskilde individen eller den enskilda associationen. Snarare gynnar det den som skadar miljön. En uttrycklig lagreglering om ideella skador och ekologiska skador är därför att föredra. I dagens samhälle är det ofta marknadskrafterna som styr, och särskilt den kraften som har den största monetära resursen. En uttrycklig lagreglering behövs för att ta tillvara alla intressen i det demokratiska samhället. Genom införandet av MB 7 kap. och MB 8 kap. har lagstiftaren visat att det finns skyddsvärda områden samt skyddsvärda djur- och växtarter i naturen. Steget blir därför inte oöverstigit till att införa ett uttryckligt skadeståndsrättsligt skydd för ekologiska resurser. Det bästa skyddet för miljön uppnås genom att skapa ett nytt ekologiskt skadebegrepp. MB 7 kap. och MB 8 kap. har en begränsad verkan och därför bör det ekologiska skadebegreppet vara frikopplat från dessa kapitel.

Det har framförts åsikter om att HD har "ekonomiserat" skador för att på så få dem att passa in i den begreppsbildning som råder. Det är lätt att hålla med om detta. HD hade till exempel i NJA 2000 s 737 möjlighet att fastställa att, i alla fall en del av skadorna som uppstått, var av ideell natur. Istället verkar det som om domstolen verkligen vill få skadan att betecknas som en ekonomisk skada. Nu är det i och för sig inte HD:s sak att yttra sig över specifika kostnader, utan domstolen ska endast uttala sig om kostnaderna är skäligen eller inte. Domstolen torde dock inse att fastighetsägarnas utgifter för tvätt och dylikt inte kan vara av större värde. Bengtsson och Agell jämför fastighetsägarnas situation med om de varit hyresgäster och på så sätt skulle fastighetsägarna kunna vara berättigade till ersättning då en hyresgäst skulle ha kunnat erhålla en hyresreduktion till följd av störningarna. Mot detta resonemang kan invändas att en hyresgäst kan förvänta sig mer av sin hyresvärd, då en hyresgäst inte kan ta del av den värdeökning som ägandet av en fastighet ger på lång sikt. En uttrycklig lagreglering om ersättning för ekologiska skador skulle leda till att "ekonomiseringen" av skador försvinner och istället betecknas skadan med

dess rätta etikett. Det finns flera faror med att sätta en ekonomisk prislapp på miljön för att på så sätt få skadan ersättningsgill. Utifrån ett ekonomiskt synsätt borde den som är beredd att betala mest för en tillgång få möjlighet att äga och bruka tillgången. Därför finns det en risk med att sätta ett ekonomiskt värde på miljön då det många gånger finns köpare som är beredda att betala ett högt pris för tillgången. I teorin innebär det att domstolarna kan komma i situationen att de behöver göra överväganden som handlar om att väga nyttan av att få in pengar till stadsmakten mot att allmänheten förlorar en vacker miljö. För att slippa denna avvägning är det bättre om det införs en uttrycklig ekologisk skadeståndsrätt där hänsyn tas till ekologiska värden som den biologiska mångfalden i sig själv innebär utan att någon koppling görs till monetära mått.

Ett införande av en ekologisk skadeståndsrätt ger upphov till en rad problem. Preskriptionstiden bör ses över då det är rimligt att anta att ekologiska skador inte upptäcks lika snabbt som så kallade klassiska skador. Av svensk rättspraxis kan utläsas att Naturvårdsverket har fått en starkare roll som miljöns företrädare. Det är därför viktigt att Naturvårdsverket får möjlighet att på bästa sätt bevaka sin rätt som representant för statens intressen i miljöfrågor.

Gemensamt för NJA 1993 s 753, NJA 1995 s 249, RFS 1997:61 och RH 2000:94 är att det har begåtts ett brott. Ekologiska skador torde även kunna uppkomma utan att ett brott är begånget. Det är därför viktigt att lagstiftaren uppmärksammar vad som händer om liknande skador uppstår utan att en brottslig handling har skett.

5.2 Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador och dess påverkan på svensk rätt

Svensk rätt ger i nuläget ingen möjlighet till ersättning för skada på den biologiska mångfalden, såvida inte ansvar kan utkrävas för personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada. Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador innebär att skador på skyddade arter och naturliga livsmiljöer inom Natura 2000-nätet kan ersättas. Förslaget är revolutionerande i den bemärkelsen att det är första gången i gemenskapens historia, liksom i många medlemsstaters, som en lagreglering sker om ersättning för ekologiska skador. Således kan sägas att det genom direktivförslaget införs en ekologisk ersättningsrätt som endast omfattar skador inom Natura 2000-nätet. Detta innebär att direktivförslaget inte löser alla oklarheter rörande ersättningen för ekologiska skador i svensk rätt.

Direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador hindrar inte den svenska lagstiftaren från att behålla eller införa strängare bestämmelser om förebyggande och avhjälpan av miljöskador. I och med att Sverige inte har lagreglerat om ansvar för skador på skyddade arter och

naturliga livsmiljöer kommer Sverige, för det fall att direktivförslaget antas, att behöva vidta en rad åtgärder för att uppfylla sina gemenskapsrättsliga åtaganden. Det behöver införas regler i svensk rätt om förebyggande och avhjälpan av miljöskador på den biologiska mångfalden. De flesta ändringarna till följd av direktivförslaget kommer att ske i MB 10 kap., men även MB 32 kap. kommer att påverkas. Genom fornlämningsfallet och järvfallet har det allmänna fått rättigheter som tidigare varit avsatta för enskilda individer. Därför borde privata parter även på sikt kunna få samma rätt som det allmänna har enligt MB 10 kap. Det skulle kunna uppfattas som stötande om ansvar och rätt till ersättning till det allmänna skulle skilja sig mot ansvar och rätt till ersättning mellan privata parter.

Det gemenskapsrättsliga förslaget innehåller en rad skillnader jämfört med svensk rätt. Om direktivförslaget blir antaget kommer dessa skillnader att resultera i förändringar i svensk rätt. En grundläggande skillnad mellan svensk rätt och direktivförslaget är att direktivförslaget uttryckligen ger en rätt till ersättning för skador på den biologiska mångfalden. Vidare behöver det inte fastställas något ekonomiskt värde för att göra skadan ersättningsgill. Ytterligare en skillnad mellan svensk rätt och direktivförslaget är att det i svensk rätt inte sker en uppräkningslista av vilka aktiviteter som omfattas för att ansvar ska kunna utkrävas, medan det i direktivförslaget sker en uppräkningslista i bilaga 3 av vilka yrkesverksamheter som omfattas av det strikta ansvaret. En annan nyhet för svenskt vidkommande, vilket beror på att ansvar för skador på den biologiska mångfalden inte uttryckligen lagregleras i MB, är den särreglering som sker för skyddade arter och naturliga livsmiljöer då ansvar kan utkrävas av verksamhetsutövare som inte är uppräknade i bilaga 3 till direktivförslaget om denna har begått fel eller varit försumlig. Ytterligare en skillnad mellan svensk rätt och direktivförslaget är att ordet skada inte definieras i SkL eller MB, medan direktivförslaget innehåller en utförlig definition av begreppet. Förslaget innehåller ett uttryckligt krav på orsakssamband mellan skada och förorening vid skador som orsakas av en förorening av diffus karaktär. I svensk rätt föreligger en bevislättning när det gäller orsakssamband på miljöområdet. Det finns anledning att tro att det är svårare vid ekologiska skador, än vid så kallade klassiska skador, att fastställa orsakssamband. Till detta kan tilläggas att då det inte finns någon fysisk ägare till den biologiska mångfalden, kan det ta längre tid innan skadan på den biologiska mångfalden upptäcks och ansvar utkrävs. Enligt svensk rätt är preskriptionstiden för utomobligatoriskt skadestånd tio år, medan direktivförslaget innehåller en preskriptionstid på fem år. Det är värt att notera att direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador inte alls gör någon koppling till att en brottslig handling ska vara begången.

Direktivförslaget innehåller en hel del brister och oklarheter. Det har visat sig att implementeringen av fågelskydds- och habitatdirektiven inte fungerat på ett godtagbart sätt. Det finns därför en uppenbar risk med att direktivet baseras på Natura 2000-områden. Ett problem med att tillämpa en ekologisk skadeståndsrätt är att termen biologisk mångfald inte kan definieras

objektivt. Detta kan illustreras genom att gemenskapen haft olika förslag på definition av biologisk mångfald under arbetet med direktivförslaget. Uttalandet i förslaget om att hänsyn ska tas till gemenskapslagstiftning och nationell lagstiftning som medger undantag från den skydds nivå som miljön erbjuds gör att det finns en risk att direktivets skydd kan urholkas. Av preambeln framgår inte i vilka situationer som undantag kan ges. Detta kan vara både bra och dåligt då en nationell domstol och EG-domstolen inte blir låst vid lagtext eller direktivtext utan kan ändamålstolka bestämmelsen. Sett i ljuset av den oro som framkommit om huruvida ekonomiska aspekter kan spela roll, till exempel vid upprättandet av listan på särskilda bevarandeområden, är det viktigt att uppmärksamma denna bestämmelse. Ingenstans, varken i det nuvarande direktivförslaget eller i tidigare förslag, nämns att ekonomiska aspekter ska spela roll.

Ytterligare en brist ligger i avsaknaden av regler för värdering av ekologiska skador. För svenskt vidkommande kan det bli, under förutsättning att det inte sker en uttrycklig lagreglering om värdering av miljöskador, järvfallet och fornlämningsfallet som blir vägledande vid värdering. För det fall att det inte sker en lagreglering om värderingsmetod innebär det att det kan bli upp till domstolen att avgöra från fall till fall det ekonomiska värdet på den skada som uppstått. Som tidigare redovisats har rättsvetenskapen till viss del ställt sig kritisk till den värderingsmetod som framkommit ur svensk rättspraxis. Dessutom ligger det en paradox i att icke-ekonomiska skador, i form av ekologiska skador, ska värderas genom en ekonomisk värderingsmodell. Ytterligare en brist är att direktivet inte omfattar historiska skador. Direktivförslaget lägger ett stort ansvar på den behöriga myndighet som bland annat ska fastställa vilken verksamhetsutövare som har orsakat skadan. För att direktivet ska få den effekt som önskas är det därför viktigt att den behöriga myndigheten får tillräckliga medel för att kunna bedriva sin verksamhet på bästa sätt. Det är viktigt att det finns en klar och juridisk ram för tolkning och praktisk tillämpning. Det är både en fördel och nackdel att direktivförslaget innehåller utförliga definitioner av olika begrepp. En fördel är att domstolarnas godtycklighet kan begränsas och gemenskapen får en mer homogen rättspraxis. En nackdel är att det finns en risk att definitionerna blir statiska istället för dynamiska.

Miljörättsansvar är ofta kopplat till vilka uppgifter som framkommit genom ny teknik, och teknologi är ett område som är under ständig utveckling. Det finns en risk med att definitionen av miljöskada innehåller ett tröskelvärde, vilket illustreras genom att skadorna ska ha "betydande" negativa effekter för att klassas som miljöskador. Givetvis är det svårt att reglera exakt vilka sorters skador som ska omfattas, men det finns anledning att ifrågasätta om gränsvärdet är för svårt att uppnå. Detta borde dessutom ses i samband med att de delområden som utgör det svenska Natura 2000-nätet ofta är små till ytan, till exempel en å eller myr. En relevant fråga att ställa är om skadan ska ha betydande negativa effekter inom det lilla området, exempelvis den lilla ån, eller om det krävs att skadan ska ha betydande negativa effekter inom flera områden som omfattas av Natura 2000-nätet. Det finns en möjlighet att det generellt sätt uppstår specifika problem med miljön inom

just Natura 2000-områden jämfört med andra områden. Det är dock rimligt att anta att de områden som skyddas av Natura 2000-nätet i större utsträckning är orörda, vilket torde leda till att områdena i större utsträckning drabbas av betydande negativa effekter.

Landets domstolar har, inom skadeståndsrättens område, sedan länge varit traditionsbundna, även om de på senare tid till viss del har vidgat sina vyer, exempelvis genom järvfallet. Det finns en möjlighet att direktivförslaget kommer att leda till att domstolarna lättare kan bryta traditioner och skapa ny rättspraxis inom miljöskadeståndsområdet. Det finns en rad olika tänkbara effekter av en implementering av direktivförslaget i svensk rätt. Ett scenario är att domstolarna anser att direktivförslaget ger ett fullgott skydd för miljöskador och därför kommer inte någon inspiration att hämtas från direktivförslaget. Ett annat scenario är att domstolarna kommer att fylla ut skyddet i direktivförslaget. Genom införandet av MB 7 kap. och MB 8 kap. har lagstiftaren gjort överväganden om att det finns skyddsvärd natur i Sverige. Det har inte gjorts några egentliga uttalanden i förarbetena om huruvida det är lämpligt att det införs en möjlighet till ersättning för ekologiska skador i svensk rätt. Lagstiftaren har snarare hänvisat till en framtida utredning, utan att framföra några egna synpunkter eller överväganden. Detta har lett till att HD själv har fått ta ställning i frågan, även om domstolen inte uttryckligen talar om en ekologisk skadeståndsrätt. Ett införande av direktivförslaget i svensk rätt innebär att det för första gången införs lagregler som är ett resultat av ett omfattande utredningsarbete om ansvar för skador på skyddade arter och naturliga livsmiljöer, där olika intressen har beaktats. Ytterligare ett scenario är att domstolarna kommer att dra paralleller till direktivförslaget när det gäller olika typer av situationer där direktivförslaget inte är tillämpligt. Gemenskapen har på senare tid brutit ny mark genom att reglera rättsområden som tidigare varit oreglerade på en gemenskapsrättslig nivå. Detta skulle kunna leda till att HD:s syn på sig själv som möjlig uttolkare av nya principer inom miljöskadeståndsrättens område kommer att förändras. Effekten blir extra problematisk inom ett sådant område som skadeståndsrätt där ändring av rättsläget, historiskt sätt, har skett till stor del genom HD:s domslut.

Vid en eventuell implementering av direktivförslaget om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador kan frågan ställas om reglerna ska placeras i MB eller SkL. Då det redan har skett en specialreglering i MB 32 kap. kommer direktivets bestämmelser att implementeras i MB, men det är ändå intressant att belysa problematiken. Det finns flera fördelar med att använda sig av en särskild lag för skadestånd för miljöskador då sådana skador skiljer sig till viss del från de så kallade klassiska skadorna till exempel genom orsakssambandet. En fördel med att ha en specialreglering, till skillnad mot att reglerna återfinns i sin helhet i SkL, är att rättstillämparen till viss del kan undkomma kravet på ekonomisk förlust i samma utsträckning som kravet skulle ha tillämpats om reglerna återfanns i SkL. Vid frågan om ansvar för skador på miljön blir domstolen i större

utsträckning beroende av ny teknik och nya rön. Ur ett miljöperspektiv är det därför bäst om regler om miljöskadestånd specialregleras.

Det finns en risk att direktivförslaget inte antas till följd av den planerade utvidgningen av antalet medlemsstater inom gemenskapen. Det går att spekulera i om förslaget kommer att antas under våren 2004 för att på så sätt antas före de nya medlemsstaterna tillkommer till EU. En risk är då att förslaget inte blir tillräckligt genomarbetat, även om det mesta tyder på att detta inte är fallet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1985/86:83

Prop. 1997/98:45, Del 1

Prop. 1997/98:45, Del 2

Statens offentliga utredningar

SOU 1983:7 Ersättning för miljöskador

SOU 1993:27, Del 1, Miljöbalk

SOU 1996:103 Miljöbalken

EG-rättsliga källor

Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar.

Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter.

KOM (2000) 66 slutlig, Vitbok om ersättningsansvar för miljöskador.

KOM (2002) 17 slutlig, COD (2002) 21, Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador.

KOM (2002) 544 slutlig, Ändrat förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om skydd för miljön genom strafflagstiftning.

Gemensam ståndpunkt (EG) nr 58/2003 antagen av rådet den 18 september 2003 inför antagandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/.../EG av den ... om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador (2003/C 277 E/02).

Yttrande från Ekonomiska och sociala kommittén om ”Situationen med avseende på miljön och miljöskyddet i Europa”, EGT nr C 221, 07/08/2001 s 0130-0137.

Yttrande från Ekonomiska och sociala kommittén om ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om ansvar för att förebygga och

avhjälpa miljöskador” (KOM(2002) 17 slutlig – 2001/0021 COD), EGT nr C 241, 07/10/2002 s 0162-0167.

Tryckta källor

Litteratur

- Bengtsson, Bertil Miljöbalkens återverkningar, Göteborg 2001.
- Bengtsson, Bertil och Strömbäck, Erland Skadeståndslagen – En kommentar, Stockholm 2002.
- Bengtsson, Bertil m.fl. Miljöbalken – En kommentar. Del II, Stockholm 2003.
- Bugge, Hans Chr. Forurensningsansvaret, Oslo 1999.
- Darpö, Jan Eftertanke och förutseende, Uppsala 2001.
- Eriksson, Anders Rätten till skadestånd vid miljöskador, Stockholm 1995.
- Hellner, Jan och Johansson, Svante Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, Göteborg 2000.
- Hellner, Jan Skadeståndsrätten – En introduktion, andra upplagan, Stockholm 2003.
- Larsson, Marie-Louise The Law of Environmental Damage, Stockholm 1999.
- Nilsson, Annika Introduktion till EU:s miljö rätt, Stockholm 2002.
- Sandvik, Björn Miljöskadeansvar, Åbo 2002.
- Saxén, Hans Skadeståndsrätt, Åbo 1975.
- Strömberg, Håkan Allmän förvaltningsrätt, 22:a upplagan, Malmö 2003.
- Wilhemsson, Thomas Senmodern ansvarsrätt, Jyväskylä 2001.

Tidskrifter

- Agell, Anders ”Ersättningsgilla skador enligt miljöskyddslagen”, NFT 1973, s 115-120.
- Bengtsson, Bertil ”Svensk rättspraxis: Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1985-1988”, SvJT 1990, s 54-72.

- Bengtsson, Bertil ”Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser”, I: 14 uppsatser 1983-1991, Göteborg 1992, s 107-134.
- Bengtsson, Bertil ”Bör miljöskadelagstiftningen reformeras?”, SvJT 1993, s 373-390.
- Bengtsson, Bertil ”Svensk rättspraxis: Skadestånd”, SvJT 1998, s 89-102.
- Bengtsson, Bertil ”Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000”, SvJT 2002, s 33-51.
- Bengtsson, Bertil ”Miljörätt och civilrätt”, I: Miljörätten i förändring – en antologi, Uppsala 2003, s 37-55.
- Bergkamp, Lucas ”The Proposed Environmental Liability Directive”, European Environmental Law Review November 2002, s 294-314.
- Bergkamp, Lucas “The Proposed Environmental Liability Directive”, European Environmental Law Review December 2002, s 327-341.
- Cane, Peter ”Are environmental harms special?”, JEL Volume 13 Issue 1 2001, s 3-20.
- Clarke, Chris “The Proposed EC Liability Directive: Half-Way Through Co-Decision”, RECIEL 2003, s 254-268.
- Dereborg, Anders ”Nya regler om ersättning för ideell skada”, NFT 2001, s 220-230.
- Grönfors, Kurt ”Om rättskydd för skönhetsvärden”, Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland 1973, s 155-167.
- Hattan, Elizabeth ”The implementation of EU environmental law”, JEL September 2003, s 273-288.
- Kleineman, Jan ”Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?”, JT 1993/94, s 718-733.
- Kleineman, Jan ”Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt?”, JT 1995/96, s 101-109.

- Kleineman, Jan "Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?", SvJT 2003, s 319-339.
- Larsson, Marie-Louise "En doktorsavhandling och en miljöbalk", NFT 1997, s 265-273.
- McGillivray, Donald "Valuing Nature: Economic Value, Conservation Values and Sustainable Developments", JEL March 2002, s 85-100.
- Radetzki, Marcus "Skadeståndsansvar för reparationskostnad utöver skadans värde", JT 2000/2001, s 928-937.
- Sandvik, Björn "Miljöskadestånd – några utvecklingstrender i miljöskaderätten", JT 1996/1997, s 394-426.
- Sandvik, Björn "Skadeståndsrätten och "rena" miljöskador", Finsk Tidskrift 2000, s 119-132.
- Stallworthy, Mark "Environmental liability and the impact of statutory authority", JEL March 2003, s 3-25.
- Wilde, Mark L "The EC commission's white paper on environmental liability: issues and implications", JEL Volym 13 Issue 1 2001, s 21-37.

Elektroniska källor

http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/action=obj_show?c_obj_id=55910, Pressmeddelande från Miljödepartementet den 6:e november 2003, besökt den 14 januari 2004.

http://www.naturvardsverket.se/dokument/natur/mangfald/bmdok/konvent/1993_77.pdf, Konventionen om biologisk mångfald, besökt den 18 januari 2004.

<http://www.naturvardsverket.se/>, Naturvårdsverkets hemsida, besökt den 18 januari 2004.

http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V7M-48NXDNK-1&_user=745831&_handle=W-WA-A-A-D-MsSAYWA-UUW-AUDVZAZWVA-AEVEAWABV-D-U&_fmt=full&_coverDate=03%2F31%2F2003&_rdoc=2&_orig=browse&_srch=%23toc%235846%232003%23999769998%23433473!&_cdi=5846&view=c&_acct=C000041498&_version=1&_urlVersion=0&_userid=745831&md5=683615e2ccc1a937dcf5de8cdd5922f2#toc5, International Review of Law and Economics March 2003, besökt den 19 januari 2004.

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1898 s 290
NJA 1919 s 1
NJA 1981 s 622
NJA 1988 s 376
NJA 1993 s 753
NJA 1995 s 249
NJA 1999 s 385
NJA 2000 s 737

Rättsfall från Hovrätten

FFR 1966 s 236
RFS 1997:61
RH 2000:94

Rättsfall från EG-domstolen

C-371/98 Begäran om förhandsavgörande: High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Divisional Court) - Förenade kungariket.

C-240/00 Commission of the European Communities v Republic of Finland.

C-324/01 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium.

C-378/01 Commission of the European Communities v Italian Republic.